

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η μορφή των ζώων στα παραμύθια και η χρήση τους στην
μαθησιακή διαδικασία στην προσχολική εκπαίδευση**

**The animal figures in fairytales and their use in the learning
process in pre-school education**

Αναστασία Δ. Δημητριάδου

Επιβλέπων: κ.Κωτόπουλος Τριαντάφυλλος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Β' Εξεταστής: κ.Βακάλη Άννα, Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό

Φλώρινα 2021

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	3
Περίληψη	4
Abstract.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	7
Παιδική λογοτεχνία	7
1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας.....	7
1.2 Είδη παιδικής λογοτεχνίας.....	8
1.3 Ιστορική εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας	9
1.4 Η παιδαγωγική αξία της παιδικής λογοτεχνίας	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	14
Το παραμύθι.....	14
2.1 Εννοιολογική προσέγγιση	14
2.2 Η ιστορική εξέλιξη του παραμυθιού	15
2.3 Κατηγοριοποίηση των παραμυθιών.....	17
2.4 Το σύγχρονο ή έντεχνο παραμύθι	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο	25
Παραμύθια με ζώα	25
3.1 Η διαχρονική σχέση του ανθρώπου με τα ζώα.....	25
3.2 Ιστορική εξέλιξη της λογοτεχνίας με ζώα.....	25
3.3 Ο ρόλος των ζώων στα παραμύθια	27
3.4 Η επίδραση των παραμυθιών με ζώα στα παιδιά	28
3.5 Τα παραμύθια στα Προγράμματα Σπουδών Νηπιαγωγείου.....	30
3.6 Παράθεση ενδεικτικών δραστηριοτήτων παραμυθιού με ζώα	32
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	41
Βιβλιογραφία	42
Παράρτημα	46

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στο τέλος μιας πολύ σημαντικής για εμένα διαδρομής, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε όσους ήταν πάντα εκεί για εμένα, να με υποστηρίζουν σε κάθε μου βήμα.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον κύριο Τριαντάφυλλο Κωτόπουλο, που δέχτηκε με ευγένεια να με καθοδηγήσει και να επιβλέψει την παρούσα εργασία. Ήταν καθοριστικός ο ρόλος του στην επιλογή του θέματος, καθώς σε όλη την διάρκεια των σπουδών μου, μέσα από τα μαθήματά του, μου σύστησε τον κόσμο της λογοτεχνίας τον οποίο και αγάπησα. Θα ήθελα να ευχαριστήσω και την κυρία Άννα Βακάλη ως δεύτερη επιβλέπουσα και ως καθηγήτρια που συνέβαλε στον εμπλουτισμό των γνώσεών μου.

Νιώθω συγκινημένη που γνώρισα σπουδαίους φίλους οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μου σε κάθε στιγμή. Μοιραστήκαμε χαρές και λύπες και ήμασταν συνοδοιπόροι στο ταξίδι αυτό. Τους οφείλω πολλά.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ιδιαίτερα τα παιδιά μου, για την υπομονή τους, την κατανόηση και την υποστήριξή τους.

Αναστασία Δ. Δημητριάδου

Περίληψη

Στην τάξη του νηπιαγωγείου, τα παραμύθια αποτελούν βασικό μέσο διδασκαλίας, καθώς μέσα από αυτά τα παιδιά μπορούν να διδαχθούν ποικίλα θέματα. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν με διάφορους τρόπους, όπως η διήγηση/αφήγηση, η αναδιήγηση, η τροποποίηση της πλοκής της ιστορίας, η εικονογράφηση, η δραματοποίηση κ.ά. με στόχο την ανάπτυξη της φαντασίας, την καλλιέργεια της σκέψης και της δημιουργικότητας των νηπίων, κυρίως όμως για την ανάπτυξη της γλώσσας. Από το σύνολο των παραμυθιών, αυτά που έχουν ως πρωταγωνιστές τα ζώα φαίνεται να προσεγγίζουν περισσότερο την παιδική ψυχρόσυνθεση, την αντιληπτική ικανότητα, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών. Στην παρούσα εργασία, γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση ώστε να επισημανθεί η σπουδαιότητα της χρήσης των παραμυθιών με ζώα στη μαθησιακή διαδικασία στο νηπιαγωγείο, καθώς αποτελούν μέσο προσέγγισης του ενδιαφέροντος των παιδιών και ακολούθως προτείνονται διαθεματικές δραστηριότητες προκειμένου να διδάξουμε στα παιδιά τα επίθετα. Στα παραμύθια με ζώα η χρησιμοποίηση επιθέτων συνηθίζεται από τους συγγραφείς καθώς με αυτά αποδίδουν στους πρωταγωνιστές τους ανθρώπινες ιδιότητες. Μέσα από την παρούσα εργασία ουσιαστικά προκύπτει ότι η αξιοποίηση των παραμυθιών με ζώα στο νηπιαγωγείο μπορεί να λειτουργήσει δημιουργικά στη μαθησιακή διαδικασία σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Λέξεις-κλειδιά: Παραμύθια με ζώα, μαθησιακή διαδικασία, προσχολική αγωγή, επίθετα

Abstract

In kindergarten, fairy tales are a basic teaching tool through which, children can be taught a variety of subjects. Fairy tales can be used in various ways, such as storytelling, retelling, modifying the plot of the story, illustration, dramatization, etc. in order to develop the imagination, cultivate the thinking and creativity of children, but mainly for the language development. Out of all the fairy tales, the ones that feature animals seem to be closer to the children's psychosynthesis, the perceptual ability, the interests and the needs of the children. In the present paper, a bibliographic review is done to highlight the importance of using fairy tales with animals in the learning process in kindergarten, as they are a means of piquing children's interest. Afterwards, interdisciplinary activities are suggested in order to teach children the adjectives. In fairy tales with animals, the use of adjectives is common by the writers as they attribute human qualities to their protagonists. From the present paper it essentially follows that the utilization of fairy tales with animals in the kindergarten can work creatively in the learning process in preschool children.

Keywords: Animal fairy tales, learning process, preschool education, adjectives

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παιδική λογοτεχνία μπορεί να αποβεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο μέσο για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια του προφορικού και του γραπτού λόγου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς ασκεί όχι μόνο αισθητική αλλά και γλωσσική αγωγή.

Μεταξύ των ειδών του παιδικού λογοτεχνήματος συγκαταλέγεται και το παραμύθι, λαϊκό και έντεχνο. Το παραμύθι σύμφωνα με τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών για το νηπιαγωγείο μπορεί να αξιοποιηθεί στην τάξη μέσα από πολλές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα τη διήγηση/αφήγηση, την αναδιήγηση όσων έχουν ακούσει, τη δραματοποίηση κ.ά. που βοηθούν τα παιδιά να αναπτύσσουν τη γλώσσα, να εκφράζονται και να καλλιεργούν την επικοινωνία.

Στο σύνολο των παραμυθιών που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας πολύ συχνά συναντούμε ήρωες από όλο το ζωικό βασίλειο. Η παρούσα πτυχιακή εργασία εστιάζει στην σημασία που έχουν τα παραμύθια με ήρωες τα ζώα για την μαθησιακή διαδικασία στο νηπιαγωγείο. Η χρησιμοποίησή τους πέρα από την τέρψη, την αισθητική συγκίνηση και τη μύηση των παιδιών σε αξίες, συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό και στη γλωσσική τους ανάπτυξη. Μέσα από την παρούσα εργασία ουσιαστικά προκύπτει ότι η αξιοποίηση των παραμυθιών με ζώα στο νηπιαγωγείο, μπορεί να λειτουργήσει δημιουργικά και ευχάριστα -μεταξύ άλλων- για τη διδασκαλία των επιθέτων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο δίνεται ο ορισμός και τα χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας σύμφωνα με απόψεις διαφόρων μελετητών και αναφέρονται τα είδη της, η ιστορική της εξέλιξη και η παιδαγωγική της αξία, ενώ το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην εννοιολογική προσέγγιση του παραμυθιού, την ιστορική του εξέλιξη, τις κατηγοριοποιήσεις του και γίνεται μια εκτενής αναφορά στο σύγχρονο ή έντεχνο παραμύθι. Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας, αναφέρεται η διαχρονική σχέση του ανθρώπου με τα ζώα, η ιστορική εξέλιξη της λογοτεχνίας με ζώα, ο ρόλος των ζώων στα παραμύθια και η επίδραση των παραμυθιών με ζώα στα παιδιά. Ακολουθεί αναφορά στη θέση των παραμυθιών στα ισχύοντα προγράμματα σπουδών και παρατίθενται ενδεικτικές δραστηριότητες παραμυθιού με ζώα. Στο τέλος της εργασίας παρατίθεται ο επίλογος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Παιδική λογοτεχνία

1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας

Η παιδική λογοτεχνία ή η λογοτεχνία για παιδιά είναι «ο σύνολος χώρος μέσα στον οποίον συνυπάρχουν και λειτουργούν όλα εκείνα τα άρτια λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται, άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και τα διάφορα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας, και που ανταποκρίνονται στο αντιληπτικό, γλωσσικό, και συναισθηματικό τους επίπεδο» (Δελώνης, 1990:12). Αφορά «τα κείμενα εκείνα που έχουν κοινά κάποια συγκεκριμένα μυθολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία ενεργοποιούνται (ώστε να γίνουν λογοτεχνία για παιδιά) από ένα αναγνωστικό γεγονός: ότι διαβάζονται από παιδιά» (Κανατσούλη, 2002:12).

Η παιδική λογοτεχνία διαφοροποιείται από την λογοτεχνία, διότι απευθύνεται σε αναγνωστικό κοινό, το οποίο είναι ανώριμο πνευματικά, γλωσσικά, ηθικά. Αποτελεί όμως, μέρος της και αποτελεί και καλλιτεχνική έκφραση, που έχει την αξία της όπως όλες οι τέχνες. Άλλωστε, σύμφωνα με τη Selma Lagerlöf, «το παιδικό λογοτέχνημα είναι αληθινό, όταν αρέσει τόσο στους μεγάλους, όσο και στους μικρούς» (Γιάκου, 1989:9). Πολλές φορές η λογοτεχνία για μεγάλους συγγέεται με τη λογοτεχνία για παιδιά. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι κείμενα πεζά και ποιητικά κυκλοφορούν σε ειδικές εκδόσεις για παιδιά ή καταχωρίζονται σε Ανθολογίες ή Αναγνωστικά που απευθύνονται σε αυτά (Κατσίκη-Γκίβαλου, 1995).

Τα παιδικά λογοτεχνήματα όμως δεν είναι μόνο εκείνα που περιέχονται στα τυπωμένα βιβλία και μπορούν να τα διαβάσουν τα παιδιά, αλλά και τα δημιουργήματα του λαϊκού λόγου, όπως παραμύθια, παραδόσεις, τραγούδια κ.ά. που μεταδόθηκαν από στόμα σε στόμα κατά τη διάρκεια των αιώνων και που σήμερα μπορούν να ακούσουν τα παιδιά τόσο από τους φυσικούς φορείς τους όσο και από τα διάφορα μέσα μαζικής επικοινωνίας κ.λπ. (Σακελλαρίου, 2008).

Στην προσχολική εκπαίδευση τα είδη της λογοτεχνίας που απευθύνονται και ανταποκρίνονται στην ηλικία των νηπίων, είναι τα παραμύθια, οι μύθοι, τα τραγούδια και τα ποιήματα για παιδιά, οι εικονογραφημένες ιστορίες και τα θεατρικά κείμενα για παιδιά. Τα χαρακτηριστικά της λογοτεχνίας για παιδιά, συγκεντρώνονται στα εξής:

- είναι απλή

- επικεντρώνεται στη δράση
- απευθύνεται στην παιδική ηλικία
- εκφράζει τις απόψεις του παιδιού
- είναι αισιόδοξη
- τείνει προς το φαντασιακό
- είναι μία μορφή ιερού ειδυλλίου
- εγκλείει την αθωότητα
- είναι διδακτική
- είναι επαναληπτική
- τείνει να εξισορροπήσει το ιδεώδες και ο διδακτικό (Nodelman, 1992).

Ο Miles McDowell επισημαίνει κάποια χαρακτηριστικά της λογοτεχνίας για παιδιά, τα οποία τη διαφοροποιούν από την λογοτεχνία ενηλίκων. Πιο συγκεκριμένα κατά τον McDowell: *«Τα παιδικά βιβλία είναι γενικά πιο σύντομα. Συνήθως ευνοούν μια πιο ενεργητική, παρά παθητική στάση, με διάλογο και γεγονότα, παρά με περιγραφές και ενδοσκόπηση. Χρησιμοποιούνται πολύ οι συμβάσεις. Η ιστορία εξελίσσεται μέσα από ξεκάθαρες ηθικές σχηματοποιήσεις, τις οποίες συνήθως αγνοεί η μυθιστοριογραφία για ενηλίκους. Τα παιδικά βιβλία είναι συνήθως αισιόδοξα και όχι καταθλιπτικά. Η γλώσσα κινείται στο επίπεδο των ικανοτήτων του παιδιού. Η πλοκή είναι ευδιάκριτη και συνήθως αποφεύγονται οι αβεβαιότητες. Θα μπορούσε κανείς να μιλά ασταμάτητα για τη μαγεία τους, τη φαντασία, την απλότητα και την περιπέτεια»* (Χάντ, 1996, όπως αναφ. στο Κανατσούλη, 2018:24)

1.2 Είδη παιδικής λογοτεχνίας

Σύμφωνα με τον Δελώνη (1991) τα λογοτεχνικά είδη για παιδιά διακρίνονται σε:

A) Πεζογραφία για παιδιά και νέους:

- Μυθιστόρημα (ιστορικό και κοινωνικό-πολιτικό)
- Διήγημα
- Παραμύθι (λαϊκό και έντεχνο ή σύγχρονο)
- Μύθοι και θρύλοι
- Μικρές ιστορίες
- Βιβλία γενικών και ειδικών γνώσεων

B) Ποίηση για παιδιά και νέους

Γ) Θέατρο για παιδιά και νέους

- Κλασσικό θέατρο
- Κουκλοθέατρο – αντικειμενοθέατρο
- Θέατρο σκιών
- Θεατρικό παιχνίδι.

Στη γραπτή παιδική λογοτεχνία εμπεριέχονται επίσης, καταξιωμένα λογοτεχνήματα τα οποία είναι γραμμένα από παιδιά και εφήβους, έργα που προέρχονται από την ελληνική και τη διεθνή λογοτεχνική κληρονομιά, όπως π.χ. λαϊκές παραδόσεις, τα ομηρικά έπη, χίλιες και μία νύχτες, μεσαιωνικές ιστορίες κ.ά., καθώς αγαπημένα έργα των παιδιών παρότι δεν είναι γραμμένα ειδικά γι' αυτά (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Από τα λογοτεχνικά είδη της παιδικής πεζογραφίας κατάλληλα για τα νήπια είναι το παραμύθι, ο μύθος και οι μικρές ιστορίες.

1.3 Ιστορική εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας

Τα παιδικά βιβλία ως βιβλία ανάγνωσης από παιδιά με σκοπό την ψυχαγωγία τους υφίστανται από τότε που εφευρέθηκε το βιβλίο, καθώς πάντα υπήρχαν παιδιά, που αγαπούσαν το διάβασμα. Η συγγραφή βιβλίων όμως, ειδικά για παιδιά εντοπίζεται στα νεότερα χρόνια ως προϊόν της ιδέας της «παιδικότητας», διότι έως τότε τα παιδιά διάβαζαν ότι διάβαζαν και οι μεγάλοι, καθώς θεωρούνταν μικρογραφία των ενηλίκων. Τέτοια βιβλία ήταν ο *Δον Κιχώτης* του Θερβάντες (1614), *Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ* του Σουίφτ (1726) κ.ά. τα οποία σήμερα αποτελούν τα κλασσικά έργα της παιδικής λογοτεχνίας. Βιβλίων, μη σχολικών, ειδικά γραμμένα για παιδιά εκδίδονται κατά το 18ο αι. με τον αριθμό τους να αυξάνεται κατά πολύ μετά το 1748, όταν στο Λονδίνο ιδρύθηκαν από τον John Neuberry ένας εκδοτικός οίκος μαζί με ένα βιβλιοπωλείο για παιδιά.

Την εποχή που συμβαίνουν αυτά στην Ευρώπη, η Ελλάδα ήταν υποδουλωμένη στους Τούρκους. Ωστόσο, σημαντικό υπήρξε το έργο των Ελλήνων του εξωτερικού. Οι Έλληνες λόγιοι της διασποράς έγραφαν και εξέδιδαν βιβλία, τα οποία αποστέλλονταν στους υπόδουλους Έλληνες με στόχο τη μόρφωσή τους και την αφύπνισή τους. Όσον αφορά τη συγγραφή βιβλίων για παιδιά κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αι. εξέδιδαν και βιβλία που απευθύνονταν σε αυτά, όπως για παράδειγμα διάφορες Ροβινσωνιάδες και Χρηστοθήθειες και ιδιαιτέρως ο Αίσωπος (Νατσιοπούλου, 2012).

Σύμφωνα με την Κανατσούλη (2018) το 1821 αποτελεί, συμβατικά, ορόσημο της έναρξης της νεότερης ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας. Από τα έργα που εκδίδονται, ο *Γεροστάθης* του Λέοντος Μελά, το 1858, συνέβαλε στην ηθική καλλιέργεια των νέων. Αργότερα, το 1879 εκδίδονται τα παιδικά περιοδικά *Η Εφημερίς των Παίδων* και η *Διάπλασις των Παίδων*, μέσα από τα οποία προωθείται η παιδική λογοτεχνία. Την περίοδο 1880-1917, με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση δίνεται νέα τροπή στο παιδικό ανάγνωσμα, το οποίο φαίνεται να αποδεσμεύεται γλωσσικά και αισθητικά. Μέσα στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα κάνει την εμφάνιση της η Πηνελόπη Δέλτα με το έργο της *Για την πατρίδα* (1909). Το ταξίδι μου έργο του Γιάννη Ψυχάρη είναι το πρώτο πεζογράφημα στη δημοτική γλώσσα. Η παιδική λογοτεχνία αρχίζει πλέον να στρέφεται στην προβολή του πραγματικού κόσμου των παιδιών. Το 1918 *Τα Ψηλά Βουνά* του Ζαχαρία Παπαντωνίου οριοθετούν μία νέα εποχή. Την εποχή του μεσοπολέμου ξεχωρίζουν επίσης, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος και η Αντιγόνη Μεταξά (Κανατσούλη, 2018· Αναγνωστόπουλος, 1991).

Τα κύρια θέματα των παιδικών λογοτεχνημάτων την περίοδο αυτή ήταν η πατρίδα, η θρησκεία, η οικογένεια και η ελληνική φύση και το εξωσχολικό ανάγνωσμα ακολούθησε και αυτό την ίδια θεματολογία με τη μόνη διαφορά όσον αφορά στη γλώσσα. Το εξωσχολικό ανάγνωσμα αποδέχονταν τη δημοτική, παρά το γεγονός ότι στην εκπαίδευση χρησιμοποιούνταν μόνο η καθαρεύουσα. Αλλά και σε ό,τι αφορά το ύφος, νωρίς εγκαταλείφθηκε το παγερό και απωθητικό ύφος των σχολικών βιβλίων (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Μια άλλη άποψη επίσης, πρεσβεύει ότι η παιδική λογοτεχνία ως ιδιότυπος λογοτεχνικός χώρος επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις τεχνοτροπίες της γενικής λογοτεχνίας, χωρίς αυτό όμως να σημαίνει ότι τις ακολουθεί κατ' ανάγκη ή ότι τις μιμείται. Επιπροσθέτως, η παιδική λογοτεχνία διατηρεί κάποια αυτονομία απέναντι και στην σχολική, αλλά και την εθνική λογοτεχνία και διαμορφώνεται κυρίως από την ικανότητα των δημιουργών της να αντιλαμβάνονται την ιδιαίτερη ψυχosύνθεση των παιδιών και τις βαθύτερες ανάγκες τους (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Την περίοδο μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η λογοτεχνία για παιδιά και νέους φαίνεται να επηρεάζεται από παράγοντες, όπως οι παρακάτω:

- Το κοινωνικό περιβάλλον, καθώς ο εμφύλιος, που ακολούθησε (1946-1949) είχε σοβαρές επιπτώσεις σε πολλούς τομείς, αλλά και στην εφαρμογή μιας συντηρητικής ιδεολογίας.

- Την επίσημη εκπαίδευση, διότι στις αρχές της δεκαετίας του '50 αρχίζει μια νέα εκπαιδευτική κίνηση, προβάλλοντας νέες παιδαγωγικές ανάγκες μέσα από τα παιδαγωγικά περιοδικά.
- Την εκδοτική κίνηση, καθώς μετά την απελευθέρωση παρατηρήθηκε στροφή προς το παιδικό ανάγνωσμα με επακόλουθο την ποσοτική παραγωγή σε παιδική ποίηση, πεζογραφία, θέατρο και περιοδικά.
- Το κόστος του βιβλίου, το οποίο μετά το 1950 προσεγγίζονταν πιο εύκολα καθώς βελτιώνονταν η ελληνική οικονομία.
- Τις διεθνείς κινήσεις. Τον Δεκέμβριο του 1948 ιδρύεται στο Μόναχο από τη Γέλα Λέπμαν η Διεθνής παιδική-νεανική βιβλιοθήκη, ενώ το 1952 ιδρύονται ταυτόχρονα στην Ζυρίχη, η IBBY-International Board on Books for Young People και στη Βιέννη το Διεθνές Ίδρυμα Έρευνας Παιδικού Βιβλίου (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Την περίοδο αυτή η θεματολογία της λογοτεχνίας για παιδιά τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο αναφέρεται στον τελευταίο μεγάλο πόλεμο, τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες, σε ιστορίες επιστημονικής φαντασίας και περιπέτειες, αλλά και σε λαϊκούς μύθους και παραμύθια. Το μεταπολεμικό παιδικό βιβλίο ουσιαστικά απέβλεπε στη θεμελίωση της εθνικής συνείδησης στην ψυχή των παιδιών. Ενισχύθηκε η πεποίθηση ότι είναι σημαντική η προσφορά του στην καλλιέργεια των παιδιών και παράλληλα άρχισε να μεστώνει η ιδέα ότι η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ξεχωριστό λογοτεχνικό είδος (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Στη συνέχεια, το 1955 ιδρύθηκε η «Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά», που προώθησε την παραγωγή του ελληνικού παιδικού βιβλίου. Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης παρατηρείται αλματώδης αύξηση στην έκδοση παιδικών λογοτεχνημάτων με νέες θεματικές και προβληματισμούς, ενώ δίνεται μεγάλη σημασία και στην εικονογράφηση. Γι' αυτό και θεωρούνται η «άνοιξη» της παιδικής λογοτεχνίας. Παράλληλα, μεγάλη πρόοδος παρατηρείται και στο ιστορικό μυθιστόρημα, το περιπετειώδες μυθιστόρημα και το κοινωνικό μυθιστόρημα. Η θεματολογία είναι κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως π.χ. το οικολογικό, η ειρήνη, τα ναρκωτικά, κ.ά., διατηρώντας ωστόσο τον λυρισμό της ακολουθώντας τις νέες αυτές αξίες (Κανατσούλη, 2018).

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 καθιερώνεται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, η διδασκαλία του μαθήματος «Παιδική Λογοτεχνία» στα

Παιδαγωγικά Τμήματα Δασκάλων και Νηπιαγωγών των Πανεπιστημίων, καθώς και στα Τμήματα Βρεφονηπιοκομίας των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Από το 1986 κάθε χρόνο στα σχολεία εορτάζεται η Παγκόσμια Ημέρα Παιδικού Βιβλίου και μια δεκαετία αργότερα το 1995, το Υπουργείο Πολιτισμού θέσπισε τα τρία βραβεία Παιδικής Λογοτεχνίας, τα οποία δίνονται σε ένα λογοτεχνικό βιβλίο, σε ένα βιβλίο γνώσεων και σε μια εικονογράφηση. Άλλος σημαντικός θεσμός είναι και ο θεσμός της κινητής βιβλιοθήκης, ο οποίος συνέβαλε στην προώθηση του παιδικού βιβλίου σε δυσπρόσιτες περιοχές (Νατσιοπούλου, 2012).

1.4 Η παιδαγωγική αξία της παιδικής λογοτεχνίας

Η επίδραση των λογοτεχνικών έργων στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού θεωρείται πλέον αυτονόητη (Παπαγεωργίου, 2006). Σύμφωνα με τον Δελώνη (1990) η «*Παιδική Λογοτεχνία είναι ο σύνολος χώρος μέσα στον οποίο συνυπάρχουν και λειτουργούν όλα εκείνα τα άρτια λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται, άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και τα διαφέροντα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας και που ανταποκρίνεται στο αντιληπτικό, γλωσσικό και συναισθηματικό τους επίπεδο*» (όπως αναφ. στο Παπανικολάου & Τσιλιμένη, 1992:18). Με άλλα λόγια η παιδική λογοτεχνία ευαισθητοποιεί τα παιδιά απέναντι στο «ωραίο», τα συγκινεί και επηρεάζει τον ιδεολογικό τους κόσμο και συμβάλλει στη γλωσσική τους ανάπτυξη.

Αναλυτικότερα, θεμελιώδης σκοπός της παιδικής λογοτεχνίας θεωρείται η αισθητική καλλιέργεια του παιδιού. Ο Παπαντωνάκης (2003), επισημαίνει ότι η απόλαυση του κειμένου αποτελεί τον βασικότερο σκοπό της παιδικής λογοτεχνίας, και τέρπει, καθώς παρουσιάζει τόσο τις πτυχές της πραγματικότητας όσο και τις βιωματικές και συγκινησιακές καταστάσεις που αντιστοιχούν σε αυτήν, εγείροντας με αυτόν τον τρόπο το ενδιαφέρον του μικρού αναγνώστη παρέχοντάς του τη δυνατότητα να δει την πραγματικότητα με «άλλα μάτια» (Κατσίκη-Γκίβαλου, 1995).

Το άρτιο λογοτεχνικό έργο δεν προσφέρει όμως μόνο αισθητική καλλιέργεια, αλλά ταυτόχρονα, πλουτίζει τον παραστατικό κόσμο του παιδιού, οξύνει τη σκέψη του (Καλλέργης, 1995) και με έναν έμμεσο τρόπο, του διοχετεύει γνώσεις (Γιάκος, 1989). Η ενασχόληση του παιδιού με την παιδική λογοτεχνία το βοηθά να κατακτήσει πιο εύκολα τη γνώση. Καθώς την κατανοεί και την εφαρμόζει γίνεται περισσότερο

δημιουργικό και ευρηματικό και έτσι αντιμετωπίζει πιο αποτελεσματικά τα προβλήματα της καθημερινότητας (Ματσαγγούρας, 2003).

Σχετικές έρευνες αποδεικνύουν ότι η μύηση του παιδιού στον έντεχνο λόγο από μικρή ηλικία συμβάλλει μεταξύ άλλων και στη γλωσσική ανάπτυξη. Οι διαπιστώσεις αυτές επιβεβαιώνονται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το νηπιαγωγείο, σε ό,τι αφορά το πρόγραμμα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων για τη γλώσσα, στο οποίο αναφέρονται ιδέες και δραστηριότητες που αναπτύσσουν την προφορική επικοινωνία (έκφραση), την ανάγνωση, τη γραφή και τη γραπτή έκφραση (Παπαγεωργίου, 2006). Μέσω των δραστηριοτήτων αυτών το παιδί βελτιώνει το λεξιλόγιό του και το εμπλουτίζει με νέες λέξεις και έννοιες, επιτυγχάνοντας την εξέλιξη του γλωσσικού του οργάνου έμμεσα μέσω της διαμόρφωσης θετικής στάσης απέναντι στο διάβασμα με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο (Γιαννικοπούλου, 1998), αλλά και άμεσα, μέσα από τη συστηματική αξιοποίηση του γλωσσικού πλούτου (Αποστολίδου & Χοντολίδου, 1999). Τα παιδιά που από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σε επαφή με νανουρίσματα, ταχταρίσματα, παιχνιδοτράγουδα, γλωσσοδέτες, λαχνίσματα, τραγούδια, λίμερικς, παροιμίες, μικρές ιστορίες, παραμύθια, ποιήματα κ.ά., μειώνουν το ενδεχόμενο να παρουσιάσουν αναγνωστικά προβλήματα (Αναγνωστόπουλος, 1994).

Η επαφή με την παιδική λογοτεχνία προκαλεί και προβληματισμό, καθώς μέσα από αυτήν προβάλλονται σημαντικά θέματα που απασχολούν τον άνθρωπο με αποτέλεσμα το παιδί μπαίνοντας στη θέση του ήρωα, τον οποίο βλέπει σε διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις, να οδηγείται στην αυτογνωσία (Παπαντωνάκης, 2003). Επιπλέον, μέσω αυτής μεταβιβάζονται ηθικές αξίες και παρέχονται πρότυπα. Στην προσπάθεια να αποδώσει τους ήρωες κατά το δυνατό πιο παραστατικά, παρουσιάζει χαρακτήρες ιδανικούς αλλά και χαρακτήρες προς αποφυγή μίμησης. Συνεπώς, βοηθάει το παιδί ώστε να διαμορφώσει ηθικά και αισθητικά κριτήρια (Δελώνης, 1990).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Το παραμύθι

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Ετυμολογικά η λέξη «παραμύθι» προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «παραμύθιον», που σήμαινε *«παρηγοριά, ανακούφιση, ενθάρρυνση και αργότερα έλαβε και τη σημασία της φανταστικής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε στο ίδιο αποτέλεσμα»* (Μαλαφάντης, 2011:19).

Τον ψυχαγωγικό του χαρακτήρα τον απέκτησε κατά τους μέσους και νεώτερους χρόνους, όταν υποχώρησε η έννοια της παρηγοριάς και άρχισε να προβάλλεται ο μύθος που περικλείεται σε αυτό, καθώς είχαν εκλείψει και οι συνθήκες που το είχαν διαμορφώσει αρχικά (Δελώνης, 1991).

Σύμφωνα με τον κορυφαίο Αμερικανό παραμυθιολόγο Smith Thompson (1885-1976) το παραμύθι αποτελεί *«μια αφήγηση με κάποιο μήκος, η οποία εμπεριέχει διαδοχή μοτίβων ή επεισοδίων. Κινείται σε ένα πλαστό, χιμαιρικό κόσμο, χωρίς συγκεκριμένη τοπογραφική αναφορά και χωρίς κάποια συγκεκριμένη αναφορά σε πρόσωπο»* (Thompson, 1946:8). Το παραμύθι, επίσης, μπορεί να θεωρηθεί ως *«αρχέτυπο της ανθρώπινης αφηγηματικής τέχνης»* (Αυδίκος, 1997:33).

Ακόμη κατά τον Λουκάτο (1988), *«Παραμύθι είναι η λαϊκή διήγηση, που μοιάζει με μεγάλο περιπετειασκό μύθο ή έχει συνδεθεί από τους περισσότερους πυρήνες (μοτίβα) ανθρωπο-μεταφυσικών μύθων, που είναι γνωστοί σε περισσότερους λόγους. Ότι είναι στη λογοτεχνία το μυθιστόρημα, είναι στη λαογραφία το παραμύθι. Το κείμενο του μπορεί κάποτε να κρατάει και ώρες και μέρες την αφήγηση»* (Λουκάτος, 1988:33).

Ένας άλλος ορισμός *«Παραμύθι είναι η λαϊκή αφήγηση (φανταστική, διδακτική, ευτράπελη) με γνωρίσματα το διηγηματικό πλάτος και την έντεχνη διήγηση. Σκοπό έχει να τέρψει και κατά τούτου διαφέρει από το μύθο που σκοπεύει στη διδασχή»* (Αναγνωστόπουλος, 1987:65) επισημαίνει τη διαφορά του παραμυθιού από τον μύθο.

Η ποιητικότητα του παραμυθιού τονίζεται, μεταξύ άλλων, από τους περίφημους σχολιαστές των Grimm, τους Johannes Bolte και Georg Polivka: *«Με τη λέξη παραμύθι εννοούμε μια διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία, παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μιαν ιστορία του θαύματος που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής, και την ακούνε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, έστω και αν δεν τη θεωρούν πιστευτή»* (Αυδίκος, 1997:33).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι όλοι οι ορισμοί που δόθηκαν κατά καιρούς για το παραμύθι, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, υπογραμμίζουν τα στοιχεία του «μαγικού και υπερφυσικού, του απίθανου και απίστευτου περιεχομένου» (Μαλαφάντης, 2011:22).

2.2 Η ιστορική εξέλιξη του παραμυθιού

Αναζητώντας τις ρίζες του παραμυθιού κανείς, μπορεί να φτάσει στη ρίζα της ίδιας της ζωής. Εύκολα μπορεί να φανταστεί μια μάνα να λέει παραμύθια στο παιδί της από τα προϊστορικά χρόνια σε κάποια σπηλιά. Η μάνα λοιπόν, φαίνεται να είναι η πρώτη πηγή παραμυθιού σύμφωνα με τον Δελώνη (1991), η οποία επιστρατεύοντας εμπειρία και φαντασία προσπαθεί να «παρηγορήσει» το παιδί της.

Ιστορικά όμως, οι πρώτες ενδείξεις για την ύπαρξη παραμυθιών εντοπίζονται στην αρχαία Αίγυπτο ήδη από τον 13ο αι. π.Χ., αλλά οι ρίζες του πρέπει να αναζητηθούν στις ρίζες της ίδιας της ζωής πάνω στη γη, καθώς το παραμύθι και η ποίηση αποτελούν «τις πρώτες μορφές Λόγου στον ανθρώπινο Πολιτισμό» (Δελώνης, 1991:60). Οι πρώτοι άνθρωποι ζούσαν κάτω από τρομακτικές συνθήκες, εκτεθειμένοι σε δυσμενή καιρικά φαινόμενα και υπό την απειλή άγριων ζώων και κατά συνέπεια διακατέχονταν από φόβους, προλήψεις, προκαταλήψεις και ερωτήματα για τα πάντα. Γύρω από τη φωτιά άκουγαν τον αρχηγό της φυλής να διηγείται φανταστικές ιστορίες. Το ίδιο έκανε και η μάνα στο παιδί της για να το παρηγορήσει επιστρατεύοντας τις γνώσεις και τη φαντασία της.

Με την πάροδο των αιώνων, κατά τους προκλασικούς και κλασικούς χρόνους, καθώς και στον Μεσαίωνα εμφανίστηκαν άνθρωποι με φαντασία, που έκαναν επάγγελμα τη διήγηση παραμυθιών. Αυτοί ήταν οι επίσημοι παραμυθάδες, που με τη συνοδεία κιθάρας ή αυλού διηγούνταν παραμύθια στις βασιλικές αυλές και στις λαϊκές συγκεντρώσεις διακινώντας με αυτόν τον τρόπο σε ευρεία κλίμακα ιδέες και πληροφορίες, ήθη και έθιμα (Δελώνης, 1991).

Η διάδοση των παραμυθιών μέχρι και τον 12ο αιώνα υπήρξε προφορική. Με την ανακάλυψη της τυπογραφίας όμως, άρχισε να δημιουργείται και η γραπτή παράδοση.

Τον 16ο αιώνα παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον για καταγραφή των παραμυθιών, που έως τότε διαδίδονταν με τον προφορικό λόγο. Στην Ιταλία, οι πρώτες συλλογές γραπτών παραμυθιών είναι αυτές των Straparola (1533) και Basile (1624) (Κανατσούλη, 2018). Στην Αγγλία τυπώνονται οι «μύθοι του Αισώπου», τα

«Ομηρικά Έπη» και οι «Ιστορίες του Βασιλιά Αρθούρου». Στην Ρωσία τα «Σλαβικά Παραμύθια» (1766) του Τσούκοφ, στην Ιρλανδία «Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ» (1726) του Τζόναθαν Σουϊφτ, στη Δανία τα «Παραμύθια για παιδιά» του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν κ.ά. (Δελώνης, 1991).

Η πρώτη όμως, συλλογή και έκδοση λαϊκών παραμυθιών με θαυμάσιες ξυλογραφίες είναι τα «Παραμύθια της μαμάς χήνας» («Contes de mamare l' oye», 1697) του Γάλλου Charles Perrault (1628-1703). Πρόκειται για μία έκδοση που εντυπωσίασε τους πνευματικούς κύκλους της Γαλλίας και έδωσε το έναυσμα σε πολλούς συγγραφείς να γράψουν παραμύθια λογοτεχνικά (Αναγνωστόπουλος, 1997). Η συλλογή αυτή του Perrault στη συνέχεια μεταφράστηκε σε όλες τις γλώσσες. Σε αυτήν συμπεριλαμβάνονται παραμύθια, όπως ο «Κοντορεβιθούλης», η «Κοιμωμένη του δάσους», ο «Κυανοπόγων» κ.ά.

Αξιοσημείωτη προσπάθεια στις αρχές του 19ου αιώνα υπήρξε η τρίτομη έκδοση «Παιδικά και σπιτικά παραμύθια» («Kinder und Hausmärchen», 1812-15) από τους αδελφούς Grimm (Αναγνωστόπουλος, 1997). Η συλλογή περιλαμβάνει πασίγνωστα σε όλο τον κόσμο παραμύθια, όπως η «Σταχτοπούτα», η «Κοκκινোসκουφίτσα», η «Χιονάτη», «Χάνσελ και Γκρέτελ» κ.ά.

Η έκδοση των γερμανικών μύθων αποτέλεσε σημαντικό φιλολογικό γεγονός κατά τον 19ο αιώνα για πολλούς λόγους, κυρίως όμως επειδή έδωσε «την πρώτη ώθησιν εις την έρευναν του Παραμυθιού». Διάφορα ερωτήματα διατυπώνονται την εποχή αυτή από τους αδελφούς Grimm, τα οποία στη συνέχεια απασχόλησαν πολλούς λαογράφους, παραμυθολόγους, εθνολόγους, φιλόλογους κ.ά.:

- Τι είναι παραμύθι;
- Που και πότε δημιουργήθηκε;
- Πως εξηγούνται τα κοινά παραμύθια σε διάφορους λαούς;

Η επιστημονική έρευνα διερεύνησε και αναζήτησε τον τόπο δημιουργίας των παραμυθιών, μια τάση που δικαιολογείται εάν εξεταστεί υπό το πρίσμα των ιστορικοκοινωνικών γεγονότων που παρατηρούνται τον 19ο αιώνα, καθώς και των αντίστοιχων πολιτισμικών θεωριών, οι οποίες συγκροτούνται για την προσέγγιση και ερμηνεία των κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων. Τα κύρια ιστορικά αίτια πρέπει να αναζητηθούν στη νέα κοινωνικοπολιτική κατάσταση και στα πνευματικά ρεύματα, που επικρατούν τα νεότερα χρόνια κατά την περίοδο της Αναγέννησης, του Διαφωτισμού, του γερμανικού Ρομαντισμού, καθώς και στις νέες κατακτήσεις στον

ευρωπαϊκό χώρο. Οι κοινωνικοπολιτικές, οικονομικές και θεσμικές αυτές αλλαγές, ενίσχυσαν τις πριν από πολλούς αιώνες λαϊκές δημιουργίες του λόγου με επακόλουθο να εξωθηθούν όλα τα έθνη στη συλλογή της έως τότε περιφρονημένης λαϊκής κληρονομιάς: παραδόσεις, τραγούδια, παραμύθια, παροιμίες, κ.ά (Αναγνωστόπουλος, 1987).

Ο Novalis μάλιστα, επιθυμώντας να εκφράσει με σαφήνεια το κίνημα του Ρομαντισμού τόνιζε ότι «καθετί είναι παραμύθι», η δε στροφή προς τα λαϊκά στρώματα οφείλεται στην εμφάνιση ποικίλων εξωτερικών κινδύνων και σχετίζεται με τη διαδικασία της εθνικής αυτογνωσίας. Ο Ρομαντισμός άλλωστε, ως καλλιτεχνικό γεγονός καθορίζεται από την δυνατότητα εκμηδενισμού της συμβατικής έννοιας της πραγματικότητας, αποκαλύπτοντας το άγνωστο, το ανεξήγητο και το μυστηριώδες, απελευθερώνοντας ταυτόχρονα τη φαντασία. Οι ιδεαλιστικές αυτές αντιλήψεις, που χαρακτήριζαν το σύνολο των φιλοσόφων και των θεωρητικών της λογοτεχνίας τον 19ο αιώνα, μια εποχή που ο λαός και τα δημιουργήματά του αναδεικνύονται σε αντικείμενο μελέτης, στρέφονται στο παραμύθι, στο οποίο βρίσκουν τέλεια εφαρμογή των απόψεών τους (Αυδίκος, 1997).

Στην Ελλάδα κινήσεις για την καταγραφή λαϊκών παραμυθιών παρατηρήθηκαν στα μέσα του 19ου αιώνα. Από τα συναχθέντα παραμύθια μεγάλο μέρος καταγράφεται στα ελληνικά περιοδικά της εποχής, όπως «Πανδώρα» (1850), «Χρυσαλλίς» (1863), «Ιλισσός» (1868), «Παρθενών» (1868) κ.ά.(Αναγνωστόπουλος, 1991). Άλλες αξιόλογες συλλογές με παραμύθια είναι αυτές του Ασλάνη Βυζαντίου (1839), του Αυστριακού Προξένου στην Ελλάδα J. F. Von Hahn (1864), του Σακελλάριου (1868), του Γερμανού Bernhard Schmidt (1877) κ.ά.. Στη συνέχεια, στις αρχές του 20ού αιώνα, συστηματικές μελέτες για τη λαϊκή παράδοση και το παραμύθι έδωσαν οι: Ν. Πολίτης, Στ. Κυριακίδης (1922), Γ. Μέγας (1927, 1967), Δημ. Λουκάτος (1957) κ.ά., καθώς και οι πιο σύγχρονοι Μιχ. Μερακλής (1974), Α. Μιχαηλίδης-Νουάρος κ.ά. (Δελώνης, 1991).

2.3 Κατηγοριοποίηση των παραμυθιών

Το παραμύθι αποτελεί ένα λογοτεχνικό είδος ιδιαίτερα αγαπητό σε μικρούς και μεγάλους και απαντάται σε όλη την πορεία της ανθρώπινης εξέλιξης. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα παραμύθια μεταφέρονται εύκολα από τόπο σε τόπο και εμφανίζουν κοινά στοιχεία, αλλά και κοινές υποθέσεις ανεξάρτητα από τη χώρα

προέλευσης. Σύμφωνα με τον Μερακλή (1980) υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ των παραμυθιών των διαφόρων λαών, τα οποία εντοπίζονται:

- στα κοινά έθιμα διαφόρων αρχαίων λαών (ανθρωποθυσίες, ανθρωποφαγία κ.λπ.).
- στις δοξασίες για λογής δαίμονες (Δαιμονολογία) δράκους (Δρακολογία), την ψυχή και τον θάνατο.
- στις κοινές αντιλήψεις και δοξασίες για κάποια ανθρώπινα ελαττώματα.
- στις κοινές δοξασίες -που και σήμερα ακόμη καλλιεργούνται- για τη μαγεία (μαύρη ή λευκή), διάφορα μαγικά φίλτρα κ.ά.
- στις κοινές αντιλήψεις των λαών για το όνειρο.

Και προσδίδουν στα παραμύθια παγκοσμιότητα και τα κάνουν να λειτουργούν σε όποιο τόπο και χρόνο (Δελώνης, 1991:63).

Τα παραμύθια σήμερα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στο λαϊκό παραμύθι και στο έντεχνο ή σύγχρονο παραμύθι, καθεμιά από τις οποίες εμφανίζει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Το λαϊκό παραμύθι αποτελεί το παλαιότερο είδος, δημιουργός του είναι ο λαός και διασώζεται μέσω του προφορικού λόγου, από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά. Το έντεχνο παραμύθι είναι η νέα εκδοχή του παραμυθιού και αποτελεί έργο επώνυμου λογοτέχνη, ο οποίος κατά την συγγραφή είτε βασίστηκε σε κάποιο λαϊκό παραμύθι, είτε αποκλειστικά στη φαντασία και το ταλέντο του (Δελώνης, 1991).

Όμως, υπάρχουν και κάποια ιδιαίτερα γνωρίσματα, που διαχωρίζουν το λαϊκό από το έντεχνο παραμύθι. Αυτά είναι:

- Η μαγεία, που αποτελεί το γνώρισμα των Μαγικών Παραμυθιών και δίνει πάντα λύσεις ώστε να ξεπερνιούνται τα εμπόδια και οι δυσκολίες της πραγματικότητας.
- Η αχαλίνωτη φαντασία και το όνειρο, που μαζί με το υπερ-λογικό σχηματίζουν «ένα πλέγμα και ένα πνεύμα» με αποτέλεσμα μέσα στο παραμύθι τίποτα να μην είναι ακατόρθωτο ούτε και παράλογο.
- Το υπερ-τοπικό και το υπερ-χρονικό, που κάνουν το παραμύθι να λειτουργεί αποτελεσματικά υπερβαίνοντας τα όρια του τόπου και του χρόνου, προσδίδοντάς του με αυτό τον τρόπο μια παγκοσμιότητα και διαχρονικό χαρακτήρα.

- Η σύγκρουση χαρακτήρων, που μαζί με την μαγεία αποτελεί το πρωτεύον χαρακτηριστικό του παραμυθιού και δίνει μια μορφή αντίθεσης και διαρκούς αντιπαράθεσης μεταξύ του καλού και του κακού, του ωραίου και του άσχημου, του δυνατού και του αδύνατου, του δίκαιου και του άδικου κ.λπ. στοιχεία, τα οποία πιθανώς έχει δανείσει και στην αρχαία Τραγωδία (Δελώνης, 1991).
- Η επανάληψη, με την οποία ο αφηγητής επιταχύνει την αφήγηση παρακάμπτοντας λεπτομέρειες χρησιμοποιώντας όχι μόνο λέξεις ή φράσεις αλλά και ολόκληρα μοτίβα.
- Ο σκοπός του δεν είναι η διδαχή, αλλά η ευχαρίστηση του ακροατή δίνοντας του την ευκαιρία να «δραπετεύσει» έστω και για λίγο από την πραγματικότητα σε έναν κόσμο φανταστικό και ονειρεμένο (Νατσιοπούλου, 2012).

Άλλα μορφολογικά χαρακτηριστικά του παραμυθιού σύμφωνα με τον Αυδίκο (1997), αποτελούν:

- Το παραμύθι διακρίνεται για το ευτυχές και αίσιο τέλος του. Κατά κανόνα, κάθε παραμύθι τελειώνει με την επιβράβευση και την δικαίωση του ήρωα, την επικράτηση του καλού έναντι του κακού.
- Το παραμύθι έχει λιτό ύφος και εκφραστικά μέσα. Ο λόγος είναι απλός και λιτός και όχι επιτηδευμένος με κοσμητικά επίθετα και ουσιαστικά, τα οποία τον δυσκολεύουν ή τον φορτώνουν τον λόγο. Η απλότητα επίσης, συνιστά χαρακτηριστικό γνώρισμα του.
- Το παραμύθι κυριαρχείται από μεταμορφώσεις και παμψυχισμό. Όλα μπορούν να αλλάξουν μορφή ανά πάσα στιγμή: άνθρωποι μεταμορφώνονται σε ζώα ή και το αντίθετο. Τα ζώα με την μεταμόρφωση σε ανθρώπους υιοθετούν και ανθρώπινες συμπεριφορές, Ακόμη, ιδιαίτερα συχνά, παρατηρείται και η χρήση μαγικών αντικειμένων.
- Το παραμύθι στερείται περιγραφές. Οι περιγραφές απουσιάζουν καθώς δεν αποσκοπούν πουθενά. Ομοίως και οι λεπτομέρειες. Επίκεντρο στο παραμύθι αποτελεί η δράση και σύμφωνα με τον *Liithi* «όταν ο ήρωας ενός παραμυθιού μπαίνει σε μία πόλη, οι δρόμοι και τα σπίτια δεν περιγράφονται, η ζωή και η κίνηση της πόλης δεν απεικονίζονται. Αναφέρονται μόνο ό,τι είναι σημαντικό για την δράση όπως ότι τα σπίτια ήταν βαμμένα μαύρα, γιατί την ημέρα αυτή θα

έδιναν τη βασιλοπούλα στον δράκο» (Lüthi, 1970:50). Στο παραμύθι επίσης, δεν σκιαγραφείται η ψυχική κατάσταση του ήρωα. Αυτή περιγράφεται μέσα από τη δράση. Πρόκειται δηλαδή για μια διαδικασία αντικειμενοποίησης του υποκειμενικού κόσμου (Αυδίκος, 1997).

- Στο παραμύθι χρησιμοποιούνται εισαγωγικά και καταληκτικά μοτίβα. Στην αρχή και το τέλος ενός παραμυθιού, αλλά και κάποιες φορές και στην μέση της διήγησης γίνεται χρήση κάποιων μοτίβων. Η έκφραση «μία φορά κι έναν καιρό» είναι η πιο συνηθισμένη εναρκτήρια έκφραση κάθε παραμυθιού, με την οποία τόσο ο παραμυθιάς όσο και το ακροατήριο μεταφέρονται στη στιγμή σε έναν άλλο κόσμο μακριά από την πραγματικότητα, σε ένα μακρινό παρελθόν (Αυδίκος, 1997). Ενώ, η συνηθισμένη καταληκτική φράση είναι το «Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα», με την οποία σύσσωμοι οι συμμετέχοντες στην αφήγηση επανέρχονται στην πραγματικότητα.
- Στο παραμύθι είναι συχνές οι αντιθέσεις. Εύστοχα ο Κυριακίδης επισημαίνει *«όλα κυμαίνονται μεταξύ δύο ακροτήτων. Ή είναι πολύ μεγάλα, ή 24 πολύ μικρά, ή πολύ ωραία ή πολύ άσχημα, ή πολύ καλά ή πολύ κακά, ή πολύ έξυπνα ή πολύ κουτά»* (Κυριακίδης, 1965, σελ.266).

Μια άλλη διάκριση κατά τον Δημ. Λουκάτο κατηγοριοποιεί τα παραμύθια σε:

- Μαγικά ή εξωτικά παραμύθια, τα οποία είναι τα κατεξοχήν παραμύθια και αναφέρονται σε δράκους, γίγαντες, μάγισσες κλπ. και έχουν έντονο το μαγικό στοιχείο
- Διηγηματικά ή κοσμικά παραμύθια, τα οποία εκτυλίσσονται στην ανθρώπινη κοινωνία και μοιάζουν με μυθιστορήματα από την πραγματική ζωή
- Θρησκευτικά ή συναξάρικα, τα οποία εμπνέονται από τους βίους των Αγίων
- Συμβουλευτικά ή διδακτικά
- Ευτράπελα ή σατιρικά που αναφέρονται σε παθήματα κουτών, ξεγέλασμα δράκων
- Αινιγματικά
- Κλιμακωτά
- Νοηματικά (Δελώνης, 1991).

Μία άλλη απλούστερη διάκριση σύμφωνα με τους Aarne & Thompson είναι σε: μαγικά, διηγηματικά και θρησκευτικά.

Αλλά και με βάση το περιεχόμενο τους τα παραμύθια διακρίνονται σε:

- Παραμύθια για ζώα
- Κλασικά παραμύθια (μαγικά, θρησκευτικά, αφηγηματικά)
- Αστεία και ανέκδοτα
- Τυπολογικά παραμύθια (Ταρσούλη, 1984, όπως αναφ. στο Αναγνωστόπουλος, 1991:80).

2.4 Το σύγχρονο ή έντεχνο παραμύθι

Η έννοια έντεχνου αποδίδεται σε κάτι, το οποίο είναι γραμμένο με τέχνη. Ο όρος αυτός έχει επικρατήσει σαν όρος του σύγχρονου παραμυθιού, ωστόσο αποφεύγεται η χρήση του για να μην υποτιμάται το λαϊκό παραμύθι υπό την έννοια πως στερείται τέχνης (Κανατσούλη, 2018).

Το σύγχρονο παραμύθι ή έντεχνο, δεν είναι έργο κάποιου ανώνυμου λαϊκού αφηγητή αλλά γράφεται από επώνυμους συγγραφείς και συνεπώς δε χαρακτηρίζεται από τα συλλογικά και ομαδικά βιώματα όπως το λαϊκό παραμύθι, αλλά είναι ένα είδος που φέρει προσωπικά βιώματα ή προβληματισμούς. Τα θέματα του είναι σχετικά με τη ζωή του παιδιού στο οικογενειακό ή σχολικό περιβάλλον, τα ζώα και τα πουλιά, την προστασία του περιβάλλοντος, την τεχνολογία κ.λπ. και συνήθως είναι διασκευές λαϊκών παραμυθιών σε μια πιο σύγχρονη ιδεολογικά εκδοχή τους (Κανατσούλη, 2018· Νατσιοπούλου, 2012).

Τα κύρια γνωρίσματα των σύγχρονων παραμυθιών είναι τα εξής:

- Στο σύγχρονο παραμύθι παρατηρείται συγκράτηση της καλπάζουσας φαντασίας μέσα από μια τάση απομυθοποίησης. Είναι περισσότερο ρεαλιστικό, καθώς αναφέρεται σε σύγχρονα θέματα και προβληματισμούς, ενώ το έντονο μαγικό στοιχείο αποφεύγεται. Τα παιδιά σήμερα -εξαιρουμένων των πολύ μικρών- δεν εντυπωσιάζονται ούτε και συγκινούνται από τους μάγους, τις νεράιδες ή τους δράκους αντιθέτως, αρέσκονται σε οικεία θεάματα. Έτσι, η επιστήμη και η τεχνολογία αντικαθιστούν τα μαγικά χαλιά και τις μαγικές σκούπες και οι ήρωες είναι αστροναύτες, εξωγήινοι, σούπερ ήρωες κ.ά.
- Αποφεύγονται οι αγριότητες και οι θηριωδίες των λαϊκών παραμυθιών καθώς προκαλούν στα παιδιά αρνητικά συναισθήματα, άγχος και αίσθηση ανασφάλειας.

- Αποφεύγεται η ταξική κοινωνία. Οι ήρωες δεν είναι βασιλιάδες ή πρίγκιπες γεγονός, που εν μέρει επιβεβαιώνει και τις κοινωνικές αλλαγές που έχουν γίνει. Έμφαση δίνεται στον ικανό, τον ευφυή και τον ενάρετο, ο οποίος στο τέλος νικά και ευτυχεί. Συνεπώς, το σύγχρονο παραμύθι διατηρεί το ευτυχισμένο τέλος και την δικαίωση του «καλού», έστω και αν γίνεται με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με το λαϊκό παραμύθι.
- Αποφεύγεται ο σεξισμός και οι οποιοσδήποτε προκαταλήψεις σε βάρος των ανθρώπων με ιδιαιτερότητες.
- Δεν παρατηρείται πλέον αναφορά σε μύθους και θρύλους της λαϊκής παράδοσης, ενώ ο διδακτισμός φαίνεται να έχει υποχωρήσει. Υπάρχει η διδαχή, αλλά έρχεται αβίαστα.
- Το ύφος στα σύγχρονα παραμύθια είναι πιο φυσικό και αληθινό, ο τόνος χαρακτηρίζεται από παιδικότητα, ενώ δε λείπει και το χιούμορ.
- Τέλος, το σύγχρονο παραμύθι δεν μπορεί να υποστεί αλλαγές ή βελτιώσεις κατά την χρήση του, καθώς αποτελεί έργο συγκεκριμένου συγγραφέα. Υπό το πρίσμα αυτό, διαπιστώνεται ότι ο καταλληλότερος τρόπος παρουσίασης του σύγχρονου παραμυθιού δεν είναι η αφήγηση, η οποία ενδείκνυται για τα λαϊκά παραμύθια, αλλά η ανάγνωση (Κανατσούλη, 2018· Νατσιοπούλου, 2012).

Από τους πιο γνωστούς συγγραφείς σύγχρονων παραμυθιών για παιδιά είναι ο Ιταλός Gianni Rodari, ενώ στην Ελλάδα διακρίνονται οι: Ευγένιος Τριβιζάς, Μάρω Λοίζου, Ζωή Βαλάση, Αλέξης Κυριτσόπουλος, Χρήστος Μπουλώτης, Μάνος Κοντολέων, Βαγγέλης Ηλιόπουλος, Μαρία Παπαγιάννη, Τασούλα Τσιλιμένη, Αλεξάνδρα Μιτσιάλη, Φίλιππος Μανδηλαράς και πολλοί άλλοι (Κανατσούλη, 2018· Νατσιοπούλου, 2012).

Το σύνολο των σύγχρονων παιδικών παραμυθιών μπορεί να αφορούν τις εξής κατηγορίες:

1. Παραμύθια για ζώα στα όποια περιγράφονται ζώα άγρια, τα κατοικίδια, τα ζώα του δάσους, τα ψάρια κ.ά. καθώς και η σχέση του ανθρώπου με αυτά.
2. Κλασικά παραμύθια που συνδυάζουν τον ρεαλισμό και τη λυρικήτητα, όπως:
  - μαγικά με υπερφυσικούς ήρωες, υπερφυσικά κατορθώματα, μαγικά αντικείμενα, νεράιδες κ.ά.

- διηγηματικά, δηλαδή νουβέλες με κοσμικές περιπέτειες, υπερφυσικά κατορθώματα κ.ά.
  - θρησκευτικά στα οποία κατατάσσονται αγιολογικές διηγήσεις με ήρωες τον Χριστό, τους αγίους κ.ά.
3. Αστεία παραμύθια στα οποία περιλαμβάνονται οι ιστορίες για κουτούς, πονηρούς κ.ά.
  4. Διδακτικά παραμύθια (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Τα κλασικά παραμύθια που αναφέρονται σε περιπέτειες, εξερευνήσεις και ταξίδια και διαθέτουν περισσότερο ρεαλισμό αρέσουν συνήθως στα μεγαλύτερα παιδιά. Στα μικρότερα παιδιά από την άλλη φαίνεται να αρέσουν περισσότερο τα παραμύθια με ζώα, τα αστεία και τα διδακτικά, αυτά δηλαδή που ανταποκρίνονται στις αντιλήψεις και εμπειρίες τους.

Από τα παραπάνω παραμύθια άλλα είναι γνήσια, «πρωτότυπη» παραγωγή, όπως π.χ. οι *Παραμυθένιες πολιτείες*, το οποίο περνάει το μήνυμα του προσωπικού αγώνα για την κατάκτηση της ευτυχίας, ή *Τα παραμύθια μου*, που παρουσιάζει σαφή ηθικοδιδακτική πρόθεση, ενώ άλλα θυμίζουν κάποια από τα λαϊκά παραμύθια. Παραμύθια με πρότυπο κάποιο λαϊκό (ένα ή περισσότερα) είναι το *Αγιοβασιλίτικο παραμύθι*, το οποίο θυμίζει λαϊκά θρησκευτικά παραμύθια, καθώς και *Το όνειρο του Πιρπιρίκου και η καλή του μάγισσα*, που είναι εμφανές ότι έχει δεχθεί επιδράσεις από *Το κορίτσι με τα σπύρτα*. Σε λαϊκό θρόλο βασίζεται και *Το δικαστήριο των πουλιών*, που θυμίζει έντονα τις έμμετρες μεσαιωνικές ιστορίες (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Τα σύγχρονα παραμύθια αποτελούν μια προγραμματισμένη δουλειά, διότι καθώς οι συγγραφείς γράφουν απευθυνόμενοι σε παιδιά είναι επόμενο να λαμβάνουν υπόψη τους την παιδαγωγική σκοπιμότητα του παραμυθιού. Είναι γεγονός ότι κάθε παραμύθι έχει ως σκοπό του να τέρψει, ωστόσο φαίνεται να υποτάσσεται στο διδακτισμό, όπως επιτάσσει η Παιδαγωγική. Πολλοί μάλιστα, συγγραφείς είναι οι ίδιοι εκπαιδευτικοί με αποτέλεσμα τα περισσότερα παραμύθια να κάνουν εμφανή την πρόθεσή τους, η οποία συχνά παρατίθεται σε πρόλογο στο παραμύθι. Οι δε μάγισσες, δράκοι κλπ. πολλές φορές αποχρωματίζονται, ως αντιπαιδαγωγικές μορφές (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι στα σύγχρονα παραμύθια, εντοπίζονται και πολλά από τα δομικά στοιχεία των λαϊκών παραμυθιών, όπως: η τυπική αρχή και η κατακλείδα, οι επαναλήψεις, οι αντιθέσεις, η δράση κ.ά. Η χρήση των στοιχείων

αυτών αφενός μεν επιβεβαιώνει την επίδραση που ασκεί το λαϊκό παραμύθι στους σύγχρονους συγγραφείς, αφετέρου όμως βοηθά και στη διάσωση βασικών στοιχείων της λαϊκής αφηγηματικής τέχνης (Νατσιοπούλου, 2012). Οι διαφορές που εντοπίζονται στη διάρθρωση και τη σύνθεση της αφήγησης του σύγχρονου παραμυθιού είναι: η αρχή του παραμυθιού δεν είναι ίδια πάντοτε, σχεδόν ποτέ δεν υπάρχουν στίχοι στο μέσο της αφήγησης, η κατακλείδα δεν είναι πάντα η κλασική, έχουν περιορισμένη αφηγηματική έκταση, η οποία καθορίζεται ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, το ύφος είναι απλό, με τόνο κυρίως παιδικό και η πλοκή απλή χωρίς πολλά επεισόδια με αποτέλεσμα το παραμύθι συχνά να συγχέεται με την μικρή ιστορία (Αναγνωστόπουλος, 1991).

Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι ένας μεγάλος αριθμός παραμυθιών τόσο σύγχρονων όσο και λαϊκών συνιστούν διασκευές και μεταφράσεις από παραμύθια, τα οποία προέρχονται από πολλές χώρες του κόσμου. Η διασκευή των παραμυθιών δεν αφορά μόνο στον μετασχηματισμό του γραπτού κειμένου σε γραπτό, αλλά και στο μετασχηματισμό του σε πιο σύγχρονες μορφές, μέσα από την εικονογράφηση τους, ή την απόδοσή τους σε κινηματογραφική ταινία, σε κόμικς, κινούμενα σχέδια, βιντεοπαιχνίδια κ.λπ. (Κανατσούλη, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Παραμύθια με ζώα

3.1 Η διαχρονική σχέση του ανθρώπου με τα ζώα

«Η σχέση του ανθρώπου με το ζώο είναι αρχέτυπη», όπως αναφέρει ο Αυδίκος (1997:86) και χρονολογείται από την πρωτόγονη εποχή όταν ο άνθρωπος με τη χρήση των εικόνων της ζωής των ζώων, εξέφραζε τις σκέψεις και τις απόψεις του με παραστατικό τρόπο. Τα ζώα άλλωστε υπήρξαν και οι πρώτοι σύντροφοι του ανθρώπου -πέραν του είδους του- και με κάποια από αυτά ανέπτυξε στενούς δεσμούς προκειμένου να ικανοποιήσει τη διαχρονική του ανάγκη για συντροφιά, ενώ κάποια άλλα τα χρησιμοποίησε για την τροφή του.

Από τους ιδιαίτερα στενούς δεσμούς που ανέπτυξε με ορισμένα ζώα προέκυψαν και οι συχνές παρομοιώσεις των χαρακτηριστικών του ίδιου με τα χαρακτηριστικά των ζώων και των πουλιών στον καθημερινό του κυρίως λόγο και στα έργα του (Αποστολάκης, 1993). Η αγάπη και ο θαυμασμός για τα ζώα, οι ανάγκες που αυτά καλύπτανε, η καθημερινή συναναστροφή με αυτά, αλλά και η γνώση των χαρακτηριστικών τους, η οποία προέκυπτε από την καθημερινή παρατήρησή τους ενέπνευσαν τον άνθρωπο ώστε να τα συμπεριλάβει και στα παραμύθια του (Τριανταφύλλου, 2020). Ο V.D. Leyeu αναφέρει ότι «το πιο αρχαίο διηγηματικό υλικό, που το συναντάμε σε όλους τους πρωτόγονους λαούς, είναι οι ιστορίες για ζώα, για τις ιδιορρυθμίες, τη δύναμη, τα έργα, τη ζωή και τους αγώνες τους. Τα ζώα ζουν κατά κάποιο τρόπο σε ένα δικό τους κόσμο [...]. Ο πρωτόγονος πιστεύει, πως ο κόσμος των ζώων είναι ο αρχικός και ο πρωτότυπος και ο κόσμος των ανθρώπων αποτελεί, σα να πούμε, ένα έκτυπο εκείνου [...]. Τα ζώα είναι παντοδύναμα...» (όπως αναφ. στο Μερακλής, 2001:20).

3.2 Ιστορική εξέλιξη της λογοτεχνίας με ζώα

Κείμενα με αναφορές στα ζώα, εντοπίζονται από πολύ παλιά τόσο από τους Αρχαίους Έλληνες και τους Λατίνους συγγραφείς, όσο και από τους Ευρωπαίους και Νεοέλληνες λογοτέχνες. Η τάση να υπάρχουν πρωταγωνιστές ζώα στις ιστορίες εμφανίζεται ήδη από την εποχή του Ομήρου: στην Ιλιάδα του Ομήρου, ο Ξάνθος το άλογο του Αχιλλέα, προλέγει τον θάνατο του κυρίου του. Αλλά και σε ολόκληρη

την αρχαία ελληνική μυθολογία επιδεικνύεται μεγάλη ποικιλία μύθων με ζώα, τα οποία μιλούν και πράττουν ως άνθρωποι, όπως στις κωμωδίες του Αριστοφάνη (Όρνιθες, Σφήκες κ.ά.) όπου χρησιμοποιείται το στοιχείο των ανθρωπόμορφων ομιλούντων ζώων (Παπαποστόλου, 2020).

Ιδιαίτερη αξιοποίηση των ζώων ως ηρώων με ανθρώπινα χαρακτηριστικά απαντάται στους μύθους του Αισώπου (Πουρνή, 2019). Οι Αισώπειοι μύθοι αποτελούν λογοτεχνία στην οποία κυριαρχεί η αλληγορία με βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα τα ομιλούντα ζώα (Ακριτόπουλος, 2013). Τα πουλιά, οι λαγοί, οι χελώνες, τα λιοντάρια, τα ποντίκια, οι λύκοι, οι αλεπούδες, οι γάιδαροι, μιλούν και ενεργούν σαν άνθρωποι ώστε να υποστηριχθεί ο συγγραφέας για να καταλήξει στο διδακτικό του επιμύθιο (Πουρνή, 2019).

Στη ρωμαϊκή εποχή ο ποιητής Οβίδιος (43π.Χ.-17μ.Χ.) στο επικό του ποίημα *Μεταμορφώσεις* αναφέρεται σε ελληνικούς και ρωμαϊκούς μύθους στους οποίους οι άνθρωποι μεταμορφώνονται σε ζώα και το αντίστροφο και τα ζώα σκέπτονται όπως οι άνθρωποι. Μισή χιλιετία αργότερα, σπουδαίοι μυθογράφοι όπως ο La Fontaine (1621-1695) στη Γαλλία και λίγο αργότερα ο Ivan Krilof (1788-1844) στη Ρωσία, μιμούμενοι τον Αίσωπο γράφουν μύθους με μεγάλη απήχηση στο κοινό καθώς τα ζώα αποτελούν πολύ συχνά τους ήρωες-πρωταγωνιστές (Παπαποστόλου, 2020).

Από το έπος του Διγενή Ακρίτα, το οποίο τοποθετείται στην αρχή της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και έπειτα, πλήθος λογοτεχνικών κειμένων πραγματεύονται το θέμα του ζώου. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα εξής: *Διγενής Ακρίτας* (τέλος 10ου - αρχές 11ου μ.Χ. αιώνα), *Διήγησις παιδιόφραστος περί των τετραπόδων* (δεύτερο μισό του 14ου αιώνα), *Πουλολόγος* (13ος-14ος αι.), *Ιμπέριος και Μαργαρώνα* (15ος αι. περίπου), *Το Συναζάριον του τιμημένου γαδάρου και Φυλλάδα του γαδάρου* (15ος αι.-16ος), *Αραβικόν Μυθολογικόν* (1757-1762), *Ο Πόρφυρας* (1847-1849) του Διονύσιου Σολωμού, *Ο Πίθηκος Ξουθ ή Τα ήθη του αιώνας* (1848) του Ιάκωβου Πιτσιπιού, *Μύθοι* (1865) του Ιωάννη Βηλαρά, *Τα ζώα* (1883) του Ιωάννη Πολέμη, *Ο σοφός χοίρος* (1888) του Μπάμπη Άννινου, *Ο μπαρμπα-Γιάννης και ο γάδαρός του* (1894) του Αργύρη Εφταλιώτη, *Τα άλογα του Αχιλλέως* (1897) του Κωνσταντίνου Καβάφη, *Ο πετεινός* (1914) του Γιάννη Βλαχογιάννη, *Τα άγρια και τα ήμερα του βουνού και του λόγγου* (1921) του Στέφανου Γρανίτσα, *Το χτυπημένο γεράκι* (1927) του Ζαχαρία Παπαντωνίου, *Τα χελιδόνια* (1931) του Κωστή Παλαμά, *Ο μάγκας* (1935) της Πηνελόπης Δέλτα, *Οι γάροι* (1941) του Ηλία Βενέζη, *Στο άλογό μου* (1945) του Νίκου Καββαδία, *Ο άνθρωπος με το φλεμόνι* (1951) του Μ[ίτια]

Καραγάτση, *Ο ταύρος* (1960) του Ιακώβου Καμπανέλλη, *Η άρκτος* (1963) Επαμεινώνδα Γονατά, *Τα καημένα τα πουλάκια* (1964) του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, *Η φάλαινα* (1965) του Φώτη Κόντογλου, *Μια ψείρα* (1970) του Νίκου-Γαβριήλ Πεντζίκη, *Τα τζιτζίκια* (1972) του Οδυσσέα Ελύτη, *Τα απομνημονεύματα ενός γάτου* (1974) και *Ο Κανέλλος Αγαθίας Γκέκας* (1978) της Καλλιόπης Σφαέλλου, *Κάι, κái θεούλη μου* (1989) του Σωτήρη Δημητρίου (Ταγκαλάκη, 2018). Επιπλέον, *Τα τρία μικρά λυκάκια* (1993) του Ευγένιου Τριβιζά, με 36 ανατυπώσεις και πάνω από 110000 αντίτυπα έως το 2017 αποτελεί αγαπημένο και πλέον διαχρονικό παραμύθι. Έπειτα, *Ο Τριγωνοψαρούλης* (1997) του Βαγγέλη Ηλιόπουλου, ο *Γκαργκαρής Γκριζονούρης* (2001) της Άννας Δασκαλοπούλου, *Η αλεπού και ο σπουργίτης* (2008) της Χρυσάνθης Καραϊσκού, *Οχ, χταπόδι, λάθος πόδι!* (2016) του Αντώνη Παπαθεοδούλου, *Η Ρίνα αποφασίζει να μιλήσει* (2019) της Ελένης Δασκαλάκη κ.ά.

3.3 Ο ρόλος των ζώων στα παραμύθια

Στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση εμπεριέχονται πολλά λαϊκά παραμύθια με ήρωες και πρωταγωνιστές τα ζώα, τα οποία έχουν ανθρώπινες ιδιότητες και συμπεριφέρονται ως άνθρωποι. Μπορούν δηλαδή να σκέφτονται και να μιλούν, να είναι ευγνώμονα ή και χρήσιμα ζώα, ή μπορούν να εμφανίζουν άλλου είδους «μαγικές» ιδιότητες.

Τις περισσότερες φορές τα ζώα παρουσιάζονται ως βοηθοί, χωρίς μάλιστα η βοήθεια που προσφέρεται να απαιτεί ανταλλάγματα, χρησιμοποιώντας τις «μαγικές» τους δυνάμεις ή την εξυπνάδα τους με σκοπό να βοηθήσουν τον/την ήρωα/ίδα του παραμυθιού, όπως για παράδειγμα στο παραμύθι *Ο Παπουτσωμένος Γάτος*, στο οποίο ο γάτος βοηθάει το φτωχό αφεντικό του να γίνει βασιλιάς ή στο παραμύθι *Η Σταχτοπούτα*, όπου διάφορα ζώα βοηθούν τη Σταχτοπούτα να πάει στον χορό και εντέλει να παντρευτεί τον πρίγκιπα (Cooper, 2007· Καπλάνογλου, 1996).

Κάποιες φορές τα ζώα παρουσιάζονται να δρουν μόνα τους και άλλοτε πάλι παρατηρείται μια σχέση αμοιβαιότητας. Σε πολλά παραμύθια τα ζώα γεμάτα ευγνωμοσύνη προς τον κύριό τους όταν αυτός τα έχει ευεργετήσει ανταποδίδουν το «καλό» εάν χρειαστεί η επέμβαση των δυνάμεων τους, όπως λ.χ. στο παραμύθι *Ο Ανδροκλής και το λιοντάρι*, όπου το λιοντάρι αναγνωρίζει ότι ο Ανδροκλής τον έσωσε κάποτε και του το ανταποδίδει (Cooper, 2007· Μερακλής, 1993).

Ακόμη, τα ζώα στα παραμύθια εμφανίζονται και ως αντικείμενα τα οποία βρίσκονται στην κατοχή του ανθρώπου και μπορεί μάλιστα να είναι χρυσοφόρα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το παραμύθι *Ο Τζακ και η φασολιά* όπου ο ιδιοκτήτης της κότας απολαμβάνει και την ευμάθεια που προσφέρουν τα χρυσά αυγά της (Καπλάνογλου, 1996).

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό που συνοδεύει τα ζώα στα παραμύθια είναι αυτό της δυνατότητας της μεταμόρφωσής τους. Η εξωτερική τους μορφή μπορεί να αλλάζει χωρίς να χάνουν την αρχική τους ταυτότητα, όπως στο παραμύθι *Ο πρίγκιπας βάτραχος*, στο οποίο ο ήρωας δεν ήταν πάντα βάτραχος, αλλά ήταν ένα βασιλόπουλο που το είχε καταραστεί μια μάγισσα -πιθανά για κάποιο παράπτωμά του- και στο τέλος της ιστορίας μετά από μια σειρά δοκιμασίες στις οποίες επεβλήθη, επανήλθε στην πρωταρχική του μορφή (Cooper, 2007).

Τέλος, υπάρχουν και κάποιες φορές όμως, όπου τα ζώα αναπαρίστανται βίαια και απειλητικά (Παπαποστόλου, 2020).

Πολλές φορές όμως, παρατηρείται -ήδη από τα έργα του Αίσωπου- ότι τα ζώα μπορεί να συμβολίζουν κάτι συγκεκριμένο. Η αλεπού για παράδειγμα, όπως τη βλέπουμε στο *Ο Μικρός Πρίγκιπας*, συμβολίζει τη σοφία, ενώ ο λύκος, όπως παρουσιάζεται στο *Η Κοκκινοσκουφίτσα*, είναι ο κακός αποπλανητής που συμβολίζει τον πειρασμό από τον οποίο μαγεύεται ο άνθρωπος και υποκύπτει σε αυτόν κ.ά. (Λιάκας, 2014). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο συμβολισμός αυτός μπορεί να διαφοροποιείται ανά περιοχή από εποχή σε εποχή ακόμα και από παραμύθι σε παραμύθι.

Παρατηρείται λοιπόν ότι ο ανθρωπομορφισμός των ζώων που αποτελεί τη συγκαλυμμένη μορφή για τη λειτουργία της αλληγορίας και της αινιγματικότητας έχει περάσει και στα παραμύθια με ζώα, όπου μέσα από τα επεισόδια της ζωής των ζώων παρέχεται μια δόση σοφίας, καθώς «*εξυμνούνται αρετές, όπως η μετριοφροσύνη, η ανιδιοτέλεια, η ευγνωμοσύνη και η αυτογνωσία και καταδικάζονται ελαττώματα, όπως ο κομπασμός, η ματαιοδοξία, η αγνωμοσύνη και η απληστία*» (Ακριτόπουλος, 2013:211).

3.4 Η επίδραση των παραμυθιών με ζώα στα παιδιά

Είναι γεγονός ότι τα παραμύθια δεν ξεκίνησαν ως παιδικές ιστορίες. Αρκετά γρήγορα όμως, τα παιδιά όλων των ηλικιών έγιναν οι βασικοί αποδέκτες τους. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, όπως τονίζει ο Αυδίκος (1994), πολλά από τα σημεία των παραμυθιών είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες και ικανότητες της παιδικής φαντασίας και αυτό

ακριβώς το χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας είναι που οδήγησε ώστε τα παιδιά να γίνουν κύριοι αποδέκτες των παραμυθιών και ιδιαίτερα των ιστοριών με ζώα (Καπλάνογλου, 1998).

Τα λογοτεχνικά αυτά είδη φαίνεται να προσεγγίζουν περισσότερο την παιδική ψυχοσύνθεση, την αντιληπτική ικανότητα των παιδιών, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους (Μητσόπουλος, 1987). Με βάση τη λογική αυτή, επιδιώκουν να επιδράσουν τόσο μορφωτικά και παιδαγωγικά όσο και στην τέρψη και τη ψυχαγωγία, κυρίως στα νεαρά άτομα και ιδιαίτερα σε αυτά που βρίσκονται στα πρωταρχικά στάδια της ανάπτυξής τους. Καλλιεργούν την ενσυναίσθηση και την ευαισθησία τους για τα ζώα και τα βοηθούν στη διαμόρφωση θετικής στάσης απέναντί τους. Όταν οι ήρωες στα παραμύθια είναι ζώα, όντας αγαπημένα πλάσματα των παιδιών, δημιουργείται αυτόματα ένας ασυνείδητος μηχανισμός ταύτισης μαζί τους (Αναγνωστόπουλος, 1991). Ο καθηγητής Μιχαηλίδης-Νουάρος επισημαίνει την τάση αυτή των παιδιών να προβάλλουν τη ψυχική τους ζωή μέσα από τα ζώα και να θεωρούν τους εαυτούς τους όμοιους με αυτά, εκδηλώνοντας επιθυμίες, σκέψεις και αισθήματα (Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου, 1997). Όπως οι πρωταγωνιστές με τους οποίους ταυτίζονται τα παιδιά υπερνικούν αγωνίες, άγχη και φόβους, με τον ίδιο τρόπο και τα παιδιά μαθαίνουν να ξεπερνούν αγωνίες, άγχη και φόβους στη ζωή τους, όταν αναδιηγούνται γι' αυτούς ή τους παριστάνουν (Μερακλής, 1999). Έτσι, μια έκφραση φόβου στο παραμύθι επενεργεί στην αποδέσμευση του φόβου στο μικρό παιδί. Αντίστοιχα, μια έκφραση ζήλιας το βοηθά να συνειδητοποιήσει τη δική του ζήλια κ.λπ. Όλα αυτά τα συναισθήματα έχουν ως αποτέλεσμα την ενδυνάμωση του παιδιού ως άτομο (Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, 1987). Τα παραπάνω φαίνεται να επιβεβαιώνονται από διάφορους ερευνητές, οι οποίοι επισημαίνουν ότι *«η ύπαρξη των μη ανθρώπινων πρωταγωνιστών των ιστοριών δε θεωρείται ως ανασταλτικός παράγοντας της ταύτισης των παιδιών μ' αυτούς για δυο κυρίως λόγους: πρώτον η ανθρώπινη συμπεριφορά υπερσχύει στη συνείδηση των μικρών παιδιών έναντι της μη ανθρώπινης φύσης και δεύτερον, μολονότι οι ήρωες των μύθων αποτελούν φανταστικές υπάρξεις κινούνται σ' ένα ψυχολογικά ρεαλιστικό και γι' αυτό αναγνωρίσιμο περιβάλλον»* (Γιαννικοπούλου, 1995:59).

Επιπλέον, η ύπαρξη παραμυθιών με ζώα, τα οποία ανατρέπουν τα στερεότυπα σχετικά με την άγρια και απειλητική φύση συγκεκριμένων από αυτά, όπως η περίπτωση του «κακού λύκου», βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν την κριτική τους

σκέψη (Βαλάση, 2001) και την καλλιέργεια του σεβασμού και της αγάπης προς το περιβάλλον και το ζωικό βασίλειο (Ζερβάκη, 2019).

Τα ζώα παρουσιάζονται στα παραμύθια να σκέφτονται, να μιλούν και να συμπεριφέρονται και βιώνουν καταστάσεις όπως οι άνθρωποι, λειτουργώντας ουσιαστικά ως υποκατάστατα τους. Τα ζώα «ανθρωποποιημένα» διδάσκουν αλληγορικά και έμμεσα, και απαλλαγμένα από τα ζώωδη τους χαρακτηριστικά εύκολα μπορούν να συνδεθούν με τα παιδιά (Καπλάνογλου, 1998), καθώς ο ανθρωπομορφισμός τα καθιστά περισσότερο προσιτά. Όμως, σύμφωνα με τη Σιβροπούλου (2004) επιτυχημένος θεωρείται ο ανθρωπομορφισμός του ζώου και στην περίπτωση που εξακολουθεί να διατηρεί στοιχεία του ζώωδους χαρακτήρα του, διότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δε φαίνεται να δυσκολεύονται να «συμφιλιωθούν» με τον δύστροπο ζώο της παιδικής ιστορίας και να συμβιώσουν μαζί του (Γιαννικοπούλου, 2002).

3.5 Τα παραμύθια στα Προγράμματα Σπουδών Νηπιαγωγείου

Τα παραμύθια με ζώα μπορούν να αξιοποιηθούν στην τάξη με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Ένας από αυτούς είναι η διαθεματική προσέγγιση για την κατάκτηση της γνώσης στην οποία τα παιδιά εμπλέκονται ενεργητικά στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων για τη Γλώσσα σύμφωνα με τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών μπορούν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη της προφορικής επικοινωνίας (ομιλία και ακρόαση), την Ανάγνωση και την Γραφή και Γραπτή Έκφραση (όπως αναφέρεται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο) ή για την Κατανόηση προφορικού λόγου, την παραγωγή προφορικού λόγου, την κατανόηση γραπτού λόγου και την παραγωγή γραπτού λόγου (όπως αναφέρεται στα Προγράμματα Σπουδών Νηπιαγωγείου του 2011 και του 2014), ενώ σε ό,τι αφορά τη μαθησιακή περιοχή των Μαθηματικών για την επίλυση προβλημάτων ή για την κατανόηση απλών και σύνθετων μαθηματικών εννοιών (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2014· Πρόγραμμα σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011· Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2003).

Έως τώρα η χρήση των παραμυθιών στο χώρο του νηπιαγωγείου συνδεόταν κυρίως με τη μαθησιακή περιοχή της Δημιουργίας και Έκφρασης και τους διάφορους τομείς έκφρασής της, τα Εικαστικά, τη Δραματική Τέχνη, τη Μουσική, τη Φυσική αγωγή). Η σύνδεση τους με τη μουσική, το θέατρο και τη

ζωγραφική σαφώς και συμβάλλει στην πολύσημη ανάγνωσή τους και αποτελεί αφορμή για προέκταση των εκφραστικών δυνατοτήτων του κειμένου τους. Όμως σήμερα η χρήση τους προσφέρει δυνατότητες όχι μόνο για τη γλωσσική ανάπτυξη και την αισθητική καλλιέργεια των παιδιών, αλλά και για τους άλλους τομείς των αναλυτικών προγραμμάτων, όπως τα μαθηματικά, το περιβάλλον κ.ά. (Γιαννικοπούλου & Χατζηγεωργίου, 2001).

Σε ό,τι αφορά τη μαθησιακή περιοχή των Μαθηματικών τα παραμύθια μπορεί να χρησιμοποιηθούν καθώς πολλές μαθηματικές έννοιες ενυπάρχουν σε αυτά και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος τους. Κάποιες φορές μάλιστα μαθηματικές λέξεις συνθέτουν την ίδια την αφήγηση περιγράφοντας φαινόμενα που αναφέρονται και γεγονότα που συμβαίνουν, ώστε να αποσαφηνίζονται σύνθετες καταστάσεις και να οργανώνονται διαθέσιμα στοιχεία (Μητακίδου & Τρέσσου, 2005). Επιπλέον, κατά την εξέλιξη μιας ιστορίας, οι πρωταγωνιστές πολύ συχνά βρίσκονται μπροστά σε «εμπόδια» ή προβληματικές καταστάσεις που επιζητούν λύσεις οι οποίες θα τους βγάλουν από το αδιέξοδο (Μωραΐτη, 2003). Η επίλυση τέτοιων καταστάσεων εξασφαλίζει στο παιδί ένα γνώριμο πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να χειριστεί και το ίδιο μαθηματικές έννοιες και σχέσεις με νόημα (Donaldson, 1991, Griffiths & Clyne, 1991, όπως αναφ. στο Μωραΐτη, 2008).

Η μελέτη του περιβάλλοντος, φυσικού και ανθρωπογενούς, αποτελεί μια ευρεία μαθησιακή περιοχή στην οποία εντάσσονται θέματα όπως ανθρώπινος οργανισμός, ζωικοί οργανισμοί, φυτικοί οργανισμοί, μελέτη υλικών και φαινομένων, καιρικές μεταβολές, ανθρώπινες σχέσεις και επικοινωνία, αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το εγγύς περιβάλλον του, προστασία του περιβάλλοντος, πολιτισμός, ερευνητικές διαδικασίες κ.ά. (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2003). Στο πλαίσιο αυτό τα παραμύθια με ζώα προσφέρονται για την προσέγγιση θεμάτων όπως οι ζωικοί οργανισμοί και η προστασία του περιβάλλοντος.

Σε ό,τι αφορά τον τομέα της Πληροφορικής, η χρήση των νέων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας προσδίδει στα παραμύθια μια ιδιαιτερότητα και τους παρέχει τη δυνατότητα σύνδεσής τους με όλα σχεδόν τα γνωστικά αντικείμενα. Οι συντάκτες του Δ.Ε.Π.Π.Σ. με πρόθεση την αξιοποίηση των πρότερων εμπειριών των παιδιών και τη σύνδεσή τους με τη σχολική πραγματικότητα, έθεσαν μία σειρά επιδιώξεων με απώτερο στόχο την ανάπτυξη του «τεχνολογικού γραμματισμού». Συνεπώς, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές μπορούν να

χρησιμοποιούνται ως υποστηρικτικά εργαλεία όλων των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται εντός της σχολικής τάξης (Δαφέρμου κ.ά., 2006).

3.6 Παράθεση ενδεικτικών δραστηριοτήτων παραμυθιού με ζώα

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρήθηκε έρευνα σε βιβλιοθήκες και στο διαδίκτυο προκειμένου να αναζητηθεί και να εντοπιστεί ένα παραμύθι με ήρωες ζώα κατάλληλο για παιδιά προσχολικής ηλικίας, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως βάση για ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο προκειμένου να διδάξουμε στα παιδιά τα επίθετα. Στα παραμύθια με ζώα η χρησιμοποίηση επιθέτων συνηθίζεται από τους συγγραφείς καθώς με αυτά αποδίδουν στους πρωταγωνιστές τους ανθρώπινες ιδιότητες. Το επίθετο είναι ένα μέρος του λόγου που κατά κανόνα δίνει ένα χαρακτηριστικό, μια ιδιότητα ή μια ποιότητα στο ουσιαστικό που προσδιορίζει.

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας διαθέτουν άτυπες γνώσεις γλωσσικών εννοιών τις οποίες έχουν κατακτήσει μέσα από την αλληλεπίδραση με το κοινωνικό και οικογενειακό τους περιβάλλον (γονείς, φίλοι, εκπαιδευτικοί). Τα επίθετα είναι μέρος αυτών των γνώσεων, καθώς τα παιδιά από πολύ μικρά, ακούνε και χρησιμοποιούν λέξεις που τα χαρακτηρίζουν, όπως καλός, όμορφος, βιαστικός, ήσυχος, κ.ά. Ενδεχομένως να μην αντιλαμβάνονται το πως ακριβώς αυτές οι λέξεις λειτουργούν όμως είναι σε θέση να τις προσλαμβάνουν και να τις κατανοούν. Με την χρήση επιθέτων, επιτυγχάνεται η καλλιέργεια της περιγραφικής ικανότητας των παιδιών.

Η χρήση από τα παιδιά του επεξηγηματικού λόγου δεν είναι αυτόματη, αλλά καλλιεργείται και βελτιώνεται με σχεδιασμένες δραστηριότητες (Βακάλη, Ζωγράφου-Τσαντάκη & Κωτόπουλος, 2013).

Κατά την έρευνα εντοπίστηκε και παρατίθεται το παλιό ουκρανικό παραμύθι *Το μαγικό γάντι*, εικονογράφηση Evgenii Rachev, εκδόσεις Detgiz. Είναι ένα παραδοσιακό ουκρανικό παραμύθι, τυπωμένο στη Μόσχα το 1951, έγχρωμο, το οποίο θυμίζει μπροσούρα παρά παιδικό παραμύθι. Διασκευάστηκε σε πολλές γλώσσες ενώ η πρώτη του μετάφραση στην αγγλική γλώσσα έγινε από την Irina L'novna Zheleznova το 1953 (εκδ. Foreign Languages Publishing House). Το 1975 η ιστορία μετεγράφηκε από τον Vladimirovich Erik Bulatov με εικονογράφηση του ιδίου και του Oleg Vasiliev. Ο Bulatov ζωγράφησε ό,τι συνέβη έξω από το γάντι καθώς το

παραμύθι εξελίσσεται σε ένα χιονισμένο τοπίο ενώ ο Vasiliev αυτά που γινόταν μέσα στο γάντι αγνοώντας το εξωτερικό περιβάλλον.

Στη χώρα μας το παραμύθι κυκλοφόρησε πρώτη φορά το 1979 από τις εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή. Το 1998 μεταφράστηκε εκ νέου από την Αντιγόνη Μεταξά (θεία Λένα) και συμπεριλήφθηκε στο ανθολόγιο της Ρούλας Παπανικολάου από τις εκδόσεις Μικρός Πρίγκιπας στη Θεσσαλονίκη. Το βιβλίο σήμερα είναι δυσεύρετο, όμως το κείμενο, η εικονογράφηση του και βίντεο κυκλοφορούν σε πολλούς ιστότοπους στο διαδίκτυο (Πάππος, 2013).

Ο κύριος λόγος επιλογής του συγκεκριμένου παραμυθιού είναι το βίντεο που το συνοδεύει, το οποίο υπάρχει στη διαδικτυακή πλατφόρμα του youtube από ουκρανικό τηλεοπτικό σταθμό με τίτλο «Рyкавичка 1996». Παρουσιάζει την πλοκή της ιστορίας, χωρίς αφήγηση και λόγια, παρά μόνο με τους φυσικούς ήχους των ζώων και μουσική υπόκρουση. Είναι ιδανικό ώστε να καλλιεργήσουν τα παιδιά την φαντασία τους, τη δημιουργικότητά τους και την κριτική τους σκέψη. Αποτελεί μια καλή βάση για δραστηριότητες δημιουργικής γραφής. Δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να μαντέψουν το σενάριο της ιστορίας, ακόμα και να πλάσουν τη δική τους ιστορία.

Οι διαφορετικές μορφές με τις οποίες εμφανίζεται το συγκεκριμένο παραμύθι (βίντεο, κείμενο, εικόνες) επιτρέπουν την διαφοροποιημένη παιδαγωγική, την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, την εργασία σε ομάδες, τα σχέδια εργασίας και την συνεργασία των παιδιών, τη θεματολογία και τη διαθεματικότητα (Βακάλη, Ζωγράφου-Τσαντάκη & Κωτόπουλος, 2013).

Δραστηριότητα

Θεματική ενότητα

Χειμώνας

Τίτλος

Το *μαγικό* γάντι

Κύρια μαθησιακή περιοχή

Γλώσσα

Εμπλεκόμενες περιοχές

ΤΠΕ, Περιβάλλον-Ανθρωπογενές Περιβάλλον, Προσωπική & Κοινωνική ανάπτυξη

Γενικός σκοπός

Να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τον προφορικό τους λόγο και να αναπτύξουν την περιγραφική τους ικανότητα, εντοπίζοντας εκφράσεις με τις οποίες περιγράφουμε έναν άνθρωπο, ένα ζώο κ.ά., όπως π.χ. τα επίθετα, και να εξοικειωθούν με την κειμενική δομή της περιγραφής.

Επιμέρους γλωσσικοί στόχοι

Να είναι σε θέση να λειτουργούν ως ακροατές και να απαντούν στις ερωτήσεις, που απευθύνει ο/η νηπιαγωγός κατά την ανάγνωση του παραμυθιού

Να είναι ικανά να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να αιτιολογούν τις απόψεις τους

Να αναγνωρίζουν ότι ο γραπτός λόγος είναι φορέας μηνυμάτων και να επεξεργάζονται ερεθίσματα γραπτού λόγου που καταγράφονται στον λευκοπίνακα

Να αντιστοιχούν λέξη με εικόνα και να συνειδητοποιούν ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση του προφορικού

Να ενθαρρύνονται να επισημαίνουν απλές χρονικές σχέσεις, όπως τη χρονική ακολουθία γεγονότων μιας ιστορίας που τους αφηγούνται

Επιμέρους στόχοι που αναδύονται:

Να προσπαθούν να μαντέψουν τον διάλογο καθώς παρακολουθούν χωρίς λόγια, κινούμενα σχέδια (Προσωπική & κοινωνική ανάπτυξη)

Να αποκτήσουν ενσυναίσθηση εκφράζοντας τις απόψεις τους για τα συναισθήματα και τις σκέψεις του ήρωα σε μια συγκεκριμένη στιγμή (Προσωπική & κοινωνική ανάπτυξη)

Να γνωρίσουν βασικές λειτουργίες των ψηφιακών συσκευών, όπως η προβολή βίντεο και τα παιχνίδια που μπορούν να παίξουν για να διασκεδάσουν και να μάθουν συγχρόνως (Πληροφορική)

Προ απαιτούμενες γνώσεις των μαθητών

Τα παιδιά γνωρίζουν τα συγκεκριμένα ζώα που θα αναφερθούν στο παραμύθι που θα χρησιμοποιηθούν καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά τους (ζώα του δάσους, φωνές, μεγάλο-μικρό). Επίσης, έχουν έρθει σε επαφή με τα χαρακτηριστικά του ποιήματος (ομοιοκαταληξία).

Μέθοδοι & Τεχνικές διδασκαλίας

Διαθεματική προσέγγιση

Αξιοποίηση πολυτροπικότητας

Οπτική παρατήρηση

Αφήγηση ιστοριών

Συζήτηση

Ερωτοαποκρίσεις

Υλικά-μέσα

-Αφηγηματικό κείμενο από το διαδίκτυο (δεν υπάρχει πλέον στο εμπόριο).
Μετασχηματίζουμε τα επίθετα που υπάρχουν στο πρωτότυπο κείμενο.

Όπως υπάρχουν στο κείμενο που κυκλοφορεί στο διαδίκτυο:

Η Ποντικίνα η Δαγκωνίτσα, Βάτραχος ο Χίπιχοπης ο Χοροπηδηχτός, ο λαγός ο Βιαστικός Τρεχαλητός, η Αλεπού η Φουντωτή Αγαπητή, ο Λύκος ο Γκρίζος Ουρλιαχτός, το Αγριογούρουνο το Χαυλιοδόντικο, η Αρκούδα η Καφετιά η πιο γλυκιά.

Όπως τα μετασχηματίσαμε:

Η περίεργη η ποντικίνα, ο χοροπηδηχτός βάτραχος, ο λαγός ο βιαστικός, η έξυπνη αλεπού, ο καλός λύκος, το γελαστό αγριογούρουνο, η καφετιά αρκούδα.

-Βίντεο το οποίο έχουμε ‘κατεβάσει’ και αποθηκεύσει στον υπολογιστή μας (από την διαδικτυακή πλατφόρμα του ‘youtube’:

<https://www.youtube.com/watch?v=zNYoWEdJTzk>).

- Λευκοπίνακας, μαρκαδόροι, φύλλο εργασίας, η/υ-σύνδεση στο διαδίκτυο.

1^ο Μέρος «Το μαγικό γάντι»

Περιγραφή

Αρχικά, βάζουμε στον η/υ να παίζει το βίντεο του παραμυθιού το οποίο είναι χωρίς λόγια, αλλά με ήχους των ζώων και με την υπόκρουση της μουσικής. Μόλις τελειώσει, ζητάμε από τα παιδιά να περιγράψουν τα ζώα που είδαν στο βίντεο και να αναφέρουν τι ζώο είναι το καθένα. Συζητάμε με τα παιδιά το πιθανό σενάριο του βίντεο όπως και τους πιθανούς διαλόγους των ηρώων της ιστορίας. Ακούμε τις προτάσεις των παιδιών και τις καταγράφουμε στον πίνακα. Παρατηρούμε εάν τα παιδιά έχουν αναφέρει κάποια επίθετα στην ιστορία όταν τη διηγούνται και εάν ναι, τα γράφουμε στον πίνακα με διαφορετικό χρώμα από τις υπόλοιπες λέξεις, ώστε να δώσουμε έμφαση.

Προχωράμε στην αφήγηση της ιστορίας, όπως την έχουμε μετασηματίσει εμείς. Παράλληλα, μπορούμε να έχουμε και το βίντεο να παίζει ενώ αφηγούμαστε το παραμύθι. Χρωματίζουμε τη φωνή μας και την αλλάζουμε καθώς αλλάζει ο ήρωας που μιλάει, ώστε να διατηρήσουμε το ενδιαφέρον των παιδιών. Μπορούμε ίσως να μιμηθούμε την κίνηση και τον ήχο που κάνει το κάθε ζώο, όπως παρουσιάζεται και στο βίντεο. Δίνουμε έμφαση τονίζοντας τα επίθετα που χαρακτηρίζουν τα ζώα ώστε τα παιδιά να τα προσέξουν και να τα θυμηθούν ευκολότερα όταν θα χρειαστεί να τα αναφέρουν.

Η ιστορία διαδραματίζεται σε ένα χειμωνιάτικο δάσος: «Ακούγονται βήματα ανθρώπου πάνω στο χιόνι και βλέπουμε ένα γάντι να πέφτει. Ένας ποντικός πλησιάζει το γάντι και αποφασίζει να μπει για να ζεσταθεί. Ακολούθησαν και άλλα ζώα τα οποία ήθελαν να μπουν και αυτά. Επτά ζώα χώρεσαν σε ένα γάντι για να ζεσταθούν (ποντικάκι, βάτραχος, λαγός, αλεπού, λύκος, αγριογούρουνο, αρκούδα.).

Το ένα μεγαλύτερο από το άλλο με τη σειρά. Όταν ο άνθρωπος βρήκε το γάντι του, φώναζε τόσο δυνατά που ξεκούφανε τα ζώα. Ένα μετά το άλλο τα ζώα άρχισαν να φεύγουν και άδειασε το γάντι. Ο άνθρωπος φόρεσε το ξεχειλωμένο γάντι του και έφυγε χαρούμενος με τον σκύλο του».

Συζητάμε την ιστορία μαζί με τα παιδιά και τα παροτρύνουμε να μας την αναδιηγηθούν, βοηθώντας με ερωτήσεις κυρίως ανοιχτού τύπου. Συγκρίνουμε επίσης, και επιβεβαιώνουμε ή απορρίπτουμε το σενάριο που υπέθεσαν αρχικά τα παιδιά.

‘Πώς κατάφεραν να χωρέσουν όλοι αυτοί μέσα σε ένα γάντι; (το γάντι είναι μαγικό;)

Ποιο ζώο μπήκε πρώτο και ποιο τελευταίο; (Παρατηρούμε και την κλιμάκωση των ζώων από το μικρότερο στο μεγαλύτερο και από το πιο αδύναμο στο πιο δυνατό.)

Γιατί ο ποντικός δέχτηκε να μπουν; (Του το ζήτησαν ευγενικά και δεν εκμεταλλεύτηκαν τη δύναμή τους καθώς όλα ήταν μεγαλύτερα και δυνατότερα- άρα ήταν ευγενικά τα ζώα.)

Εάν ο ποντικός δεν δεχόταν να μπουν τί θα είχε γίνει; (Θα ήταν κακός και αγενής;).

Πώς ένιωθαν μέσα στο γάντι όλοι μαζί;

Ποιο είναι το αγαπημένο σας από αυτά και γιατί;

Γιατί νομίζετε ότι μπήκαν στο γάντι τα ζωάκια; Το γάντι είναι πιο ζεστό;’

Το πρώτο μέρος της δραστηριότητας έχει αξιολογικό χαρακτήρα προκειμένου να ανιχνεύσουμε τις γνώσεις των παιδιών σχετικά με τα επίθετα.

2^ο Μέρος «Ποιο ζωάκι είναι... έξυπνο;»

Περιγραφή

Στην ολομέλεια, έπειτα από τη δραστηριότητα αφήγησης και κατανόησης του παραμυθιού που προηγήθηκε, επικεντρωνόμαστε στα επίθετα που χρησιμοποιήθηκαν με έμφαση, κατά την παρουσίαση των ζώων. Με παράδειγμα τον τίτλο του παραμυθιού, στον οποίο το γάντι αναφέρεται ως μαγικό, συζητάμε με τα παιδιά *«Γιατί άραγε είναι μαγικό;.. Ο ποντικός είναι περίεργος και τον είπαμε έτσι; Πως αλλιώς μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε; Τι σας κάνει να το λέτε αυτό;»*. Τα παιδιά μας αναφέρουν τα ζώα με τα επίθετά τους -όπως τα θυμούνται- και εμείς τα

γράφουμε στον πίνακα ώστε να μην τα ξεχάσουμε. Συζητάμε για το τι δηλώνουν αυτές οι λέξεις και εάν χρησιμοποιήθηκαν εύστοχα από τον συγγραφέα.

Μετακινούμαστε στα τραπεζάκια και δίνουμε στα παιδιά ένα φύλλο εργασίας, που θα τα βοηθήσει να επικεντρωθούν στους χαρακτηρισμούς των ζώων, όπως αναφέρθηκαν στο μετασχηματισμένο κείμενο που αφηγηθήκαμε. Στο φύλλο αυτό, θα πρέπει να αντιστοιχίσουν το ζώο του παραμυθιού που απεικονίζεται με το σωστό επίθετο (όπως δίνεται στην ιστορία). Βοηθούνται από τον πίνακα στον οποίο είναι γραμμένοι όλοι οι χαρακτηρισμοί. Εάν κάποιο παιδί κάνει λάθος την αντιστοίχιση, συζητάμε για το εάν μπορεί να χαρακτηριστεί και έτσι το συγκεκριμένο ζώο π.χ. χοροπηδηχτός λύκος. Οπότε δεν το εκλαμβάνουμε ως λάθος αλλά το χρησιμοποιούμε για περαιτέρω διερεύνηση και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των παιδιών. Η δραστηριότητα αυτή είναι κυρίως αξιολογική.

Μπορούν τα παιδιά να παίξουν το κουίζ αντιστοίχισης (Εικόνα 1) στην εφαρμογή που έχουμε φτιάξει για τις ανάγκες της συγκεκριμένης δραστηριότητας (<https://wordwall.net/el/resource/9126516>), όπως επίσης και να το μετασχηματίσουν με την βοήθειά μας και τις ιδέες τους. Το συγκεκριμένο κουίζ μπορούμε και να το εκτυπώσουμε ώστε να το χρησιμοποιήσουμε σαν το φύλλο εργασίας μας.

1. περίεργη

6. χαμογελαστό

2. χοροπηδηχτός

7. καφετιά

3. βιαστικός

4. έξυπνη

5. καλός

Εικόνα 1 Κουίζ αντιστοίχισης

3^ο Μέρος «Παιχνιδιάρικη τάξη»

Περιγραφή

Στην ολομέλεια, σε συνέχεια της δραστηριότητας της προηγούμενης μέρας, προβληματίζουμε τα παιδιά εάν υπάρχει κάποια λέξη-επίθετο η οποία χαρακτηρίζει εμάς (την/τον νηπιαγωγό τους) και μετά, για το πώς θα χαρακτήριζαν τον εαυτό τους και συζητάμε το πώς σκέφτηκαν τη συγκεκριμένη λέξη και εάν χαρακτηρίζει στοιχείο της εμφάνισής τους π.χ. όμορφη, ή στοιχείο του χαρακτήρα τους π.χ. χαμογελαστός. Παράλληλα, γράφουμε τις λέξεις που αναφέρουν στον πίνακα π.χ. ο γρήγορος Δημήτρης. Αφού έχουν βρει όλα τα παιδιά τη λέξη τους, βρίσκουμε και μια λέξη που χαρακτηρίζει την τάξη μας.

Μπορούμε με τους χαρακτηρισμούς που αναφέραμε να δημιουργήσουμε ένα ποίημα μαζί με τα παιδιά, το οποίο θα έχει τίτλο τον χαρακτηρισμό που δώσαμε ήδη για την τάξη μας π.χ. 'η παιχνιδιάρικη τάξη'. Η ομοιοκαταληξία είναι εύκολο να δημιουργηθεί καθώς τα περισσότερα επίθετα έχουν όμοια κατάληξη.

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να λειτουργήσει και ως αξιολογική, καθώς τα παιδιά μπαίνουν στη διαδικασία να σκεφτούν μόνα τους επίθετα και να εξηγήσουν τη σημασία τους, οπότε και διαπιστώνουμε εάν πετύχαμε τον στόχο μας.

Αξιολόγηση

Η δραστηριότητα αυτή αξιολογείται και μέσα από την αλληλεπίδραση και τη συζήτηση με τα παιδιά.

- Ως προς την επίτευξη των στόχων κατά τη διαδικασία παρατηρούμε εάν όλα τα παιδιά είναι πρόθυμα να απαντήσουν, εάν παιδιά στα οποία δίνεται ο λόγος απαντούν, και εάν την τεκμηριώνουν όταν χρειάζεται. Επίσης, εάν εντόπισαν και χρησιμοποιούν τα επίθετα στον προφορικό τους λόγο.
- Σε ό,τι αφορά τον δικό μας ρόλο, αναστοχαζόμαστε για το εάν δώσαμε σε όλα τα παιδιά την ευκαιρία να μιλήσουν, εάν κρατήσαμε ζωντανό το ενδιαφέρον τους με τον τρόπο που αφηγηθήκαμε την ιστορία και με το υποστηρικτικό υλικό που χρησιμοποιήσαμε (βίντεο και άσκηση αντιστοίχισης), και εάν κάναμε τις ‘σωστές’ ερωτήσεις, ώστε να προβληματίσουμε τα παιδιά και να τους δώσουμε το έναυσμα να παράγουν λόγο.

Στην ολομέλεια στο τέλος, συζητάμε με τα παιδιά εάν τους άρεσε η ιστορία που αφηγηθήκαμε, και τι τους άρεσε περισσότερο, εάν δεν τους άρεσε, γιατί, και εάν θα μπορούσαν να προτείνουν τρόπους που θα βελτίωναν τη δραστηριότητα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα παραμύθια με ζώα αποτελούν μια πολυάριθμη ομάδα διηγήσεων, που μπορεί να συναντήσει κανείς σε όλους τους λαούς της γης. Τα ζώα στα παραμύθια παρουσιάζονται με ανθρώπινες ιδιότητες και συμπεριφέρονται όπως ο άνθρωπος. Αυτό επιτρέπει στον συγγραφέα να συνδυάσει τα βασικά χαρακτηριστικά του ζώου με την ανθρώπινη συμπεριφορά και εφαρμόζοντας τη μεταφορά να ψυχαγωγήσει τα παιδιά.

Σκοπός αυτής της εργασίας ήταν να παρουσιάσει τη μορφή των ζώων στα παραμύθια και τη χρήση τους στην μαθησιακή διαδικασία στην προσχολική εκπαίδευση και ακολούθως προταθούν διαθεματικές δραστηριότητες προκειμένου να διδάξουμε στα παιδιά τα επίθετα. Στα παραμύθια με ζώα οι συγγραφείς συνηθίζουν να χρησιμοποιούν επίθετα, καθώς με αυτά αποδίδουν στους ήρωες τους ανθρώπινες ιδιότητες και συμπεριφορές.

Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση αναδείχθηκε ότι από τα παραμύθια, αυτά που έχουν ως ήρωες ζώα προσεγγίζουν περισσότερο την παιδική ψυχοσύνθεση, την αντιληπτική ικανότητα, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών και επισημάνθηκε η σπουδαιότητα της χρήσης των παραμυθιών με ζώα στη μαθησιακή διαδικασία στο νηπιαγωγείο καθώς συμβάλλουν τόσο στην τέρψη, την αισθητική συγκίνηση, τη μύηση των παιδιών σε αξίες, όσο και στην ανάπτυξη και την καλλιέργεια του προφορικού και του γραπτού τους λόγου.

Η αφήγηση ενός παραμυθιού με ζώα, όπως και άλλων λογοτεχνικών ειδών, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τον σχεδιασμό και την οργάνωση σχεδίων εργασίας και δημιουργικών δραστηριοτήτων στην τάξη του νηπιαγωγείου, όπως αναδιήγηση της ιστορίας, δραματοποίηση, ζωγραφική, πλαστική, χειροτεχνίες κ.ά., προωθώντας τις διδακτικές αρχές της διαθεματικότητας. Από την παρούσα εργασία διαπιστώθηκε ότι η αξιοποίησή τους μπορεί να λειτουργήσει δημιουργικά και ευχάριστα -μεταξύ άλλων- και για τη διδασκαλία των επιθέτων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Βιβλιογραφία

- Ακριτόπουλος, Α. (2013). *Τέρψεις και Ιστορίες: Κριτικές, φιλολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας του παραμυθιού*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.
- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. (1997). *Λαϊκά παραμύθια για μικρά παιδιά*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Β. (1994). *Γλωσσικό υλικό για το Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. (1991). *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία κατά την μεταπολεμική περίοδο (1945-1958)*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Β.Δ. (1987). *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας: Α' Ανιχνεύσεις*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αποστολάκης, Σ. (1993). *Ριζίτικα: Τα δημοτικά τραγούδια της Κρήτης*. Αθήνα: Γνώση.
- Αποστολίδου, Β. & Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) (1999). *Λογοτεχνία και εκπαίδευση* (σσ.11-12). Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός.
- Αυδίκος, Ε. (1994). Ο παππούς-αφηγητής και το νηπιαγωγείο. Πλανητική σκέψη και (ή) τοπικός πολιτισμός, Πρακτικά ημερίδας *Το παραμύθι και η εκπαίδευση*, Φλώρινα.
- Αυδίκος, Ε. (1997). *Το λαϊκό παραμύθι: θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Βακάλη, Ά., Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ. & Κωτόπουλος, Τ. (2013). *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Βαλάση, Ζ. (2001). *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά: Μικρό πανόραμα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιάκος, Δ. (1989). *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας από το 10' αι. έως σήμερα*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γιαννικοπούλου, Α.Α. (1995). Κριτήρια ταύτισης του νηπίου με τους ήρωες της λογοτεχνίας. *Διαδρομές στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, 37, 55-59.
- Γιαννικοπούλου, Α. (1998). *Από την προανάγνωση στην ανάγνωση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2002). Ποιος φοβάται το μεγάλο λύκο; Τα παιδιά απέναντι στο λογοτεχνικό του στερεότυπο. *Διαδρομές*, 5, 9-16.
- Γιαννικοπούλου, Α. & Χατζηγεωργίου, Ι. (2001). Παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο και φυσικές επιστήμες. Στο Γ.Καψάλης, Α.Κατσίκης (επιμ.), *Σχολική Γνώση και Διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση* (Τομ. Β', σ.10-23). Ιωάννινα.
- Cooper, J.C. (2007). *Ο Θαυμαστός Κόσμος Των Παραμυθιών: Αλληγορίες της Εσωτερικής Ζωής-Πορεία προς την Ωριμότητα* (Θ.Μαλαμόπουλος, Μετ., Θ.Γραμμένος, Επιμ.). Αθήνα: Θυμάρι.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού: Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

- Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*. Αθήνα: Σύγχρονο Σχολείο.
- Δελώνης, Α. (1990). *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Ηράκλειτος.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) για το Νηπιαγωγείο. (2003). Ανακτήθηκε στις 4 Μαρτίου 2021, από http://www.pi-schools.gr/content /index.php?lesson _id=300&ep=367
- Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας. (1987). Μύθοι και μυθοποιοί (αφιέρωμα), Τόμος 2ος, σσ.33-34. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Ζερβάκη, Ν. (2019, 28 Νοεμβρίου). Τα ζώα στη λογοτεχνία. Ανακτήθηκε στις 11 Απριλίου 2021, από <https://www.maxmag.gr/book/ta-zoa-sti-logotechnia/>
- Καλλέργης, Η. (1995). *Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κανατσούλη, Μ. (2018). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Αμφίσημα της παιδικής λογοτεχνίας: Ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Καπλάνογλου, Μ. (1996). Άνθρωποι και ζώα στη νεοελληνική παράδοση: οι παραλλαγές του παραμυθιού η αλεπού προξενήτρα. Στο Ε.Αυδίκος (Επιμ.), *Από το παραμύθι στα κόμικς: παράδοση και νεωτερικότητα* (σσ.248-255). Αθήνα: Οδυσσέας.
- Καπλάνογλου, Μ. (1998). *Ελληνική λαϊκή παράδοση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (1995). *Το Θαυμαστό Ταξίδι: Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκης
- Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου, Κ. (1997). *Η τέχνη της αφήγησης*. Αθήνα: Πατάκη.
- Κυριακίδης, Σ. (1965). *Ελληνική Λαογραφία*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Πανεπιστημιακών Σημειώσεων Ευτυχίου Γ. Βαγιουνάκη.
- Λιάκας, Π. (2014, 24 Οκτωβρίου). Σύμβολα και Συμβολισμοί στα γνωστά μας παραμύθια, του Παντελή Λιάκα. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2021, από <http://www.literature.gr/simvola-ke-simvolismi-sta-gnosta-mas-paramythia-tou-panteli-liaka/#sthash.X0rM8es8.dpuf>
- Λουκάτος, Δ. (1998). «Τα ελληνικά λαϊκά παραμύθια», Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας Αφιέρωμα: Το παραμύθι και οι παραμυθάδες, Αθήνα, Καστανιώτης, τεύχος 3, σελ. 46
- Lüthi, M. (1970). *Once Upon a Time: On the Nature of Fairy Tales*. New York: Frederick Ungar.
- Μαλαφάντης, Κ.Δ. (2011). *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*. Αθήνα: Διάδραση.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας, τ. Β΄. Στρατηγικές Διδασκαλίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μερακλής, Μ.Γ. (2001). *Τα Παραμύθια μας*. Αθήνα: Εντός.

- Μερακλής, Μ.Γ. (1993). *Έντεχνος λαϊκός λόγος*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Μερακλής, Μ.Γ. (1999). *Το λαϊκό παραμύθι - Κείμενα παραμυθολογίας*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Μερακλής, Μ.Γ. (1980). *Ευτράπεζες διηγήσεις*. Αθήνα: Εστία.
- Μητακίδου, Σ. & Τρέσσου, Ε. (2005). *Διδάσκοντας γλώσσα και Μαθηματικά με Λογοτεχνία: Μια δημιουργική συνάντηση*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Μητσόπουλος, Θ. (1987). Σε ποιους απευθύνεται ο Αίσωπος;. *Διαβάζω*, 167, 56-58. Ανακτήθηκε την 29 Μαρτίου, 2020, από https://issuu.com/diavazo.gr/docs/aa_139_issue_167
- Μωραΐτη, Τ. (2003). *Ο Μαγικός βοηθός: Ο ρόλος του μαγικού βοηθού στην εξέλιξη του παραμυθιού*. Αθήνα: Ταξιδευτής.
- Μωραΐτη, Τ. (2008). Το λαϊκό παραμύθι στο νηπιαγωγείο: αναπτύσσοντας μαθηματικές δραστηριότητες με νόημα, με αφορμή ένα λαϊκό παραμύθι. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 8, 106-120. <https://doi.org/10.12681/icw.18211>
- Νατσιοπούλου, Τ. (2012). *Παιδικά βιβλία στην προσχολική και βρεφική ηλικία: Θεωρητική και πρακτική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Παπαντωνάκης, Γ. (2003). Σημειώσεις μαθήματος Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία: Θεωρία και Πράξη. Ρόδος. Ανακτήθηκε στις 21 Απριλίου 2021, από <https://docplayer.gr/2981789-Eisagogi-stin-paidiki-logotehnia-theoria-kai-praxi-yprohreitiko-akadimaiko-etos-2003-2004-eisagogi.html>
- Παπαγεωργίου, Α. (2006). Η λογοτεχνία στη ζωή των παιδιών. *Λέξιμα*. Ανακτήθηκε στις 27 Μαρτίου 2021, από <http://lexima.gr/lxm/read-543.html>
- Παπανικολάου, Ρ. & Τσιλιμένη, Τ. (1992). *Η παιδική λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παπαποστόλου, Κ. (2020). Ζώα στα παραμύθια: Μια ιστορική αναδρομή και το σήμερα. Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου 2021, από <https://www.projectparenting.gr/environment/zoa-sta-paramythia-mia-istoriki-anadromi-kai-to-simera/>
- Πάππος, Α. (2013). Το μαγικό γάντι (ένα μαγικό παραμύθι στην καρδιά του χειμώνα). Ανακτήθηκε στις 23 Απριλίου 2021, από <https://www.elnplex.com/to-μαγικό-γάντι-ένα-μαγικό-παραμύθι-στ/>
- Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου. (2011). Ανακτήθηκε στις 24 Απριλίου 2021, από https://blogs.sch.gr/nippyliou/files/2020/04/1947_1ο-μέρος-ΠΠΣ-νηπιαγωγείο.υ.pdf
- Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου. (2014). Ανακτήθηκε την 4 Μαρτίου 2021, από https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/1947_1ο_meros_pps_nipia_gogeiou.pdf
- Πουρνή, Γ-Ε. (2019). Τα ζώα ως πρωταγωνιστικά πρόσωπα στο έργο της Καλλιόπης Σφέλλου. Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου 2021, από <https://www.fractalart.gr/zoa-kalliopis-sfaelloy/>

- Σακελλαρίου, Χ. (2008). *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας: Ελληνική και Παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση
- Σιβροπούλου, Ρ. (2004). *Ταξίδι στον κόσμο των εικονογραφημένων μικρών ιστοριών. Θεωρητικές και διδακτικές διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ταγκαλάκη, Α. (2018). *Η παρουσία των ζώων στην πεζογραφία των Ανδρέα Καρκαβίτσα, Μιχαήλ Μητσάκη, Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και Εμμανουήλ Ροΐδη* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Φιλολογίας.
- Ταρσούλη, Γ. (1984). *Παραμύθια του τόπου μας*. Αθήνα: Αποσπερίτης.
- Thompson, S. (1946). *The folktale*. New York: The Dryden Press.
- Τριανταφύλλου, Μ. (2020). *Φυτά και ζώα στο ελληνικό λαϊκό παραμύθι: Οι σχέσεις τους με τον άνθρωπο* (Διδακτορική Διατριβή). Αλεξανδρούπολη: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Παράρτημα

Το κουίζ [online] ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2021 από <https://wordwall.net/el/resource/9126516> (εφαρμογή δημιουργίας κουίζ)

Το βίντεο με τίτλο «Рукавичка 1996» ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2021, από την διαδικτυακή πλατφόρμα <https://www.youtube.com/watch?v=zNYoWEdJTzk>